

## گذر از «سرمایه اجتماعی» به آفرینش «نظریه اجتماعی» در توسعه پایدار معماری و شهرسازی: مبانی دستیابی به سرمایه کالبدی

هادی فرهنگدوست<sup>۱\*</sup>

۱. کارشناس ارشد، معماری اسلامی، گروه هنر و معماری اسلامی، دانشکده هنر و معماری اسلامی، دانشگاه بین المللی امام رضا ع، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

هیرو فرکیش<sup>۲\*\*</sup>

۲. دکتری تخصصی، استادیار، معماری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، مشهد، ایران

تکتم حنایی<sup>۳\*\*</sup>

۳. دکتری تخصصی، دانشیار، شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران

محسن طیبسی<sup>۴\*\*</sup>

۴. دکتری تخصصی، دانشیار، پژوهش هنر، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۷/۲۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۱۷

صفحه ۵۱-۱۰

**بیان مسئله:** اهمیت تعامل و اقبال اجتماعی نسبت به کالبد معماری و فضای شهری در دوره‌های قبل و بخصوص در دوران معاصر به یکی از مهم‌ترین ارکان برنامه‌ریزی شهرسازی و برنامه‌دهی طراحی معماری تبدیل گشته است. در این بین مسئله چندوجهی و بسیط بودن مفهوم سرمایه و نظریه اجتماعی برآمده از آن، باعث انتقال پیچیدگی ادراک و برنامه‌ریزی مؤثر برای تحقق آن در معماری و شهرسازی نیز گشته است.

**هدف پژوهش:** هدف بهره‌گیری از آن در فرایند طراحی معماری و شهرسازی به شیوه‌ای ساختارمند، محقق گردد. کاربرد مهم چنین پژوهشی در دستیابی به الگویی است که در هم‌افزایی بین‌رشته‌ای، منجر به شکل‌گیری سرمایه کالبدی می‌گردد.

**سوال پژوهش:** پژوهش حاضر، به دنبال پاسخ به این سؤال است که چگونه می‌توان بین وجوه مختلف سرمایه اجتماعی، نظریه بین‌رشته‌ای را مطرح کرد **روش پژوهش:** که روش انجام پژوهش، کیفی با رویکرد بنیادین و بین‌رشته‌ای است که به شیوه تحلیل توصیفی و تفسیری انجام شده است. همچنین مطالعه تطبیقی در حوزه مطالعات اجتماعی در معماری و شهرسازی انجام گرفته است. **نتیجه‌گیری:** دستاورد نوآورانه این تحقیق، علاوه بر دستیابی به الگویی جامع برای سرمایه کالبدی، ساختاربخشی به مفاهیم ارائه شده پیرامون این مقولات، و شکل‌گیری ساختار مطالعات بین‌رشته‌ای در این زمینه است.

**واژگان کلیدی:** شیوه زندگی، پایگاه اجتماعی، شخصیت اجتماعی، شیوه تفکر، انسجام اجتماعی

\* h.farhangdoust@imamreza.ac.ir (09157058285)

\*\* hero.farkisch@mshdiau.ac.ir (09192169877)

\*\*\* t.hanaee@mshdiau.ac.ir (09151032873)

\*\*\*\* mohsentabasi@mshdiau.ac.ir (09155139788)



## Article Research Original

doi 10.30508/FHJA.2023.1971126.1143

# Transition from "Social Capital" to the Creation of "Social Theory" in the Sustainable Development of Architecture and Urban Planning: Foundations for Achieving Physical Capital

Hadi Farhangdoust\*<sup>1</sup>

1. Master of Islamic Architecture, Faculty of Islamic Art and Architecture, Imam Reza International University, Mashhad, Iran (Corresponding Author)

Hero Farkisch\*\*<sup>2</sup>

2. PhD, Assistant Professor, Architecture, Department of Architecture, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

Toktam Hanaee\*\*\*<sup>3</sup>

3. PhD, Assistant Professor, Urban Planning, Department of Urban Planning, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

4. PhD, Associate Professor, Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran

Mohsen Tabassi\*\*\*\*<sup>4</sup>

5. 4 PhD, Associate Professor, Art Research, Department of Architecture, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

Received: 21/10/2022

Accepted: 07/01/2023

Page 11-51

## Abstract

**Problem Statement:** In the intellectual realm of contemporary humans, the importance and values of attaining social theory as a supportive factor for various decisions, laws, and activities in the social, economic, political, and cultural domains are not hidden. Social science studies indicate that achievements derived from the support of collective thoughts have high sustainability and can establish desirable values intergenerationally. Among these, the issue of synchronizing the realm of opinions (social capital) and actions (physical development, technology, science) emerges as a balanced influence in these realms. An appropriate response to this issue delineates a path towards balanced and comprehensive social progress (especially in developing countries) towards sustainable and indigenous development, leading to the creation of physical capital.

Social capital, in the relativistic space of postmodernism, has transformed interpersonal relationships into intangible assets through a capital-oriented and quantifying approach. This expansion of applicability has led to the exploration of the influential role of social capital in concepts such as mental and physical health, satisfaction, and more in various research studies. Additionally, in transitioning and developing regions, we observe countries with similar natural, physical, and human capital but achieve significantly different levels of scientific, social, and economic successes. This paradox has prompted researchers to delve deeper into what keeps individuals in the service of collective goals together.

**Objective:** In this regard, efforts have been made to examine the influence of this concept on the formation of social theory in the field of architectural and urban studies, aligned with the change in perspective regarding the nature and function of social capital in social science studies. Through appropriate groundwork, it is possible to establish a

\* h.farhangdoust@imamreza.ac.ir (09157058285)

\*\* hero.farkisch@mshdiau.ac.ir (09192169877)

\*\*\* t.hanaee@mshdiau.ac.ir (09151032873)

\*\*\*\* mohsentabasi@mshdiau.ac.ir (09155139788)

channeled and structured (purposeful and directed) integration of social theory into the theoretical foundations of architecture and urban planning, organizing attention to social science findings in design and planning processes. The necessity of this theoretical alignment between social studies and architecture and urban planning lies in increasing the influence of social networks and institutions, reducing the costs of social interaction through justice in individual and group benefit distribution, and collaborative problem-solving. Consequently, its application fundamentally and fundamentally contributes to overcoming comprehensive (material and spiritual) development barriers and achieving sustainable and quality human habitation (including the objectives of the United Nations Housing Program).

**Research Questions:** This research is seeking to answer the question of how interdisciplinary theory can be introduced among different aspects of social capital.

**Research Method:** Based on this, the present study aims to provide an interdisciplinary theoretical approach through qualitative analysis and interpretation of relevant library sources. By presenting a philosophical cognitive process in the triad of essence, causality, and methodology of social capital, the study seeks an interdisciplinary theoretical framework to address this need. It is evident that such a perspective and innovative achievement harmoniously integrate the utilization of social capital in analyses related to the architectural and urban design process, accepting the issue of social infrastructure as a pattern, indicator, and structured and measurable process.

**Conclusion :**Based on the objectives outlined in this research, it can be said that the proposed concept of "physical capital," backed by its multiple and organized concepts, covers various disciplines involved in shaping urban space and form. With reliance on it, multiple processes in architectural and urban planning can be directed towards comprehensive and multifaceted goals. The significant achievement of this framework in favor of sustainable development in architecture and urban planning will be to increase the livability and public appeal of designed spaces through continuous and replicable presence. It

will also create spatial capacities for active and memorable activities by adapting to the needs and desires of a wide range of users and beneficiaries. In summary, this interactive space created through multidimensional design and planning can foster social participation and collaboration in the stages of renovation and revitalization of buildings by creating a sense of place and place attachment. It links the social identity of various groups to the space and form, eliciting their social responsibility towards the state of the environment and form. Based on this, it can be said that physical capital, by going beyond traditional definitions of social capital, has a broader and deeper perspective on various environmental factors and serves as a recognition of the flexible and extensive efforts of environmental designers and planners to understand, master, and process them.

**Keywords:** lifestyle, social foundation, social identity, thinking style, coherence

#### References:

1. Ahmadi, Y., & Namaki, A. (2012). Social Capital and the Type of Democratic Political Culture. *Social Sciences*, 19(59), 250-306. doi:10.22054/QJSS.2013.6887
2. Ardalan, M., Ghanbari, S., Beheshti Rad, R., & Navidi, P. (2015). The Impact of Social Capital and Social Responsibility on Organizational Commitment. *Measurement and Evaluation in Education*, 5(10), 109-132.
3. Akbari, M., Boostan Ahmadi, V., Musavi, S. Ch., & Hajipour, N. (2018). Evaluation of the Livability Status of Shiraz Metropolitan Areas from the Perspective of Citizens. *Planning for Welfare and Social Development*, 10(37), 124-154. doi:10.22054/QJSD.2018.9899
4. Aliakbari, A., & Akbari, M. (2017). Interpretive Structural Modeling of Factors Affecting the Sustainability of Tehran Metropolis. *Journal of Planning and Spatial Analysis*, 21(1), 1-31.
- 5.
6. Bain, K. and Hicks, N. (1998), Building social capital and reaching out to excluded groups: The challenge of partnerships, Paper presented at CELAM meeting on the struggle against poverty towards the turn of the Millenium, Washington D.C.
7. Baker, W.E. (1990). Market Networks and Corporate Behavior. *American Journal of Sociology* 96(3).
8. Bell, Daniel. 1962. "America as a Mass Society." In *The End of Ideology*, edited by D. Bell. New York: Collier Books
9. Berger-Schmitt, R. (2002). Considering Social Cohesion in Quality of Life Assessments: Concept and

- Measurement. *Social Indicators Research*, 58(1/3), 403–428. <http://www.jstor.org/stable/27527016>
10. Beumer, C (2010), *Social Cohesion in a Sustainable Urban Neighbourhood*, Sustainable Urban Neighbourhood, SUN Action 6, Theory Working Paper. [www.SUN-Euregio.eu](http://www.SUN-Euregio.eu)
11. Bhuiyan, Sh., Evers, H.(2005), *Social Capital and Sustainable Development: Theories and Concepts*. Bonn, Department of Political and Cultural Change-University of Bonn
12. Bollier, D. (2001) *The Cornucopia of the Commons*. *yes! magazine*, <http://www.yesmagazine.org/issues/reclaiming-the-commons/the-cornucopia-of-the-commons>
13. Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M., & Ercolani, A. P. (1999). Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 331–352.
14. Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. London: UK sage.
15. Bourdieu, P. (2018). *Esquisse d'une théorie de la pratique: Précédé de trois études d'ethnologie Kabyle*. Le Seuil.
16. Bourdieu, Pierre. (1972) *Outline of a Theory of Practice*
17. Bowles, S.; Gintis, S. (2002). "Social Capital and Community Governance". *The Economic Journal*. 112 (483): 419–436. CiteSeerX 10.1.1.508.4110. doi:10.1111/1468-0297.00077. S2CID 12530827.
18. Brehm, J., & Rahn, W. (1997). Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science*, 41(3), 999–1023. <https://doi.org/10.2307/2111684>
19. Brenda Murphy, 2007. "Locating social capital in resilient community-level emergency management," *Natural Hazards: Journal of the International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards*, Springer; International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards, vol. 41(2), pages 297-315,
20. Bullen, P., and Onyx, J. (1998), *Measuring social capital in five communities in NSW*, Sydney: University of Technology and Management Alternatives.
21. Carrington, Peter J.; Scott, John (2011). "Introduction". *The Sage Handbook of Social Network Analysis*. Sage. p. 1. ISBN 978-1-84787-395-8.
22. Chawla, L. (1992). Childhood place attachments. In I. Altman & S. Low (Eds.), *Place attachment*. New York: Plenum Press
23. Chiras, D. & Wann, D. (2003). *Superbia!*. Gabriola Island: New Society Publishers.
24. COE. (2008). *Towards an Active, Fair and Socially Cohesive Europe*. Report of high level task force on social cohesion. Strasbourg: Council of Europe.
25. Coleman, James (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*. 94: 95–120. CiteSeerX 10.1.1.208.1462. doi:10.1086/228943
26. Cox, E.(1997), *Building social capital, Health Promotion Matter*, Vol.4,1-4.
27. Darbandi, A., Amin Bidokhti, A., Darbandi, Kh., a Darbandi, H. (2021). Investigating the Role of Knowledge Management and Social Capital in Attracting Financial Resources in Municipalities. *The 8th International Conference on Accounting, Management and Innovation in Business*, Tehran.
28. Dana Fariborz, R. (2014). *Conceptual Critique of Social Capital*. *Social Welfare*, 14(55), 44-47.
- 29.
30. de Tocqueville. A. (2000). *Democracy in America*, trans. and eds, Harvey C. Mansfield and Delba Winthrop, University of Chicago Press.
31. DEWEY, J. (1907). *THE SCHOOL AND SOCIETY*. NEW YORK: THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS.
32. Dewey, J. (2015). *The School and Society: Being Three Lectures*. Sagwan Press
33. DFID (1999). *DFID sustainable livelihoods guidance sheets*. [www.enonline.net/dfidsustainableliving](http://www.enonline.net/dfidsustainableliving)
34. Durkheim, E. (1893). *De la division du travail social: étude sur l'organisation des sociétés supérieures*, Paris: F. Alcan. (Translated, 1964, by Lewis A. Coser as *The Division of Labor in Society*, New York: Free Press.)
35. European Commission(2000), *Conceptual framework and structure of European system of social indicators*, Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology (ZUMA)
36. Fazelikebria, H., Shefqat, A., Bahmani, A., & Karimi, M. (2021). The Impact of Social Capital on Resilience with Emphasis on the Mediating Role of Organizational Citizenship Behavior in Crises. *Crisis Management*, 19, 73-81.
37. Fakhri Kebria, H., Shafaghat, A., Bahmani, A., & Karimi, M. (2021). The Effect of Social Capital on Resilience with Emphasis on the Mediating Role of Organizational Citizenship Behavior in Crises. *Crisis Management*, 19, 73-81.
38. Fallahi, H., Moradi, R. (2021). Analysis of the Role of Qualitative Components of Urban Design on the Level of Social Capital in Depressed Neighborhoods (Case Study: Mahdi Abad Neighborhood, Qasr al-Dasht City, Shiraz). *Fifth International Conference on Civil Engineering, Architecture, and Urban Management*. International Organization for Academic Studies.
39. Feldman, T.R., and Assaf, S.(1999), *Social capital: conceptual frameworks and empirical evidence*, The World Bank, Social Capital initiative, working paper, No.5
40. Fukuyama, F. (2000). *The End of Order*, Social

- Capital, and Its Preservation. (Translation by Gholamabbas Tavassoli). Tehran: Iranian Society Publications.
41. Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
42. Fried, M. (1963). Grieving for a lost home. In L. J. Duhl. *The Urban Condition: People and Policy in the Metropolis*. New York: Simon and Schuster.
43. Fukuyama, F. (1995), social capital and the global economy, *Foreign Affairs*, 74(5), 89-103.
44. Fukuyama, F. (1997), *The end of the order*, The Social Market Foundation.
45. Ghaffari, G. (2004). *Social Trust in Iran*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Publications.
46. Ghalenoee, M., Tadayon, B. (2015). Measuring the Utilization of Color Capabilities to Improve the Quality of Urban Streets; Case Study: Sepah Street, Isfahan. *Arman-e-Shahr Architecture and Urbanism*, 8(15), 245-260.
47. Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th ed.). Cambridge: Polity Press.
48. Gootaert, c. (1998), social capital: the missing link?, social capital- initiative working paperno5, the world bank, Washington
49. Grot, L., & Wang, D. (2011). *Research Methods in Architecture*. Translated by Alireza Einifar. Tehran: University of Tehran Press.
50. Halpern, D (2005) *Social Capital* Cambridge: Polity Press.
51. Hanifan, L. J. 1916. "The rural school community center." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67:130-38.
52. Hanifan, L. J. 1920. *The Community Center*. Boston: Silver Burdett.
53. Haselton, M. G., Mortezaie, M., Pillsworth, E. G., Bleske-Rechek, A., & Frederick, D. A. (2007). Ovulatory shifts in human female ornamentation: near ovulation, women dress to impress. *Hormones and behavior*, 51(1), 40-45. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2006.07.007>
54. Hazelton, V. and Kenan, W. (2000). "Social Capital: Reconceptualizing the Line". *Corporate Communication: An International Journal* Bottom, 2(5), 81-87.
55. Heravi, A. (2021). Urban Renewal: Examining the Role of Cultural Social Capital in Public Participation in the Reconstruction of Dilapidated Urban Fabrics (Case Study: Cities of Gonbad and Gorgan). *Urban Economics and Planning*, 2(3), 211-223. doi:10.22034/UE.2021.02.03.08
56. Heydari, D. (2005). A Review of the Literature on Social Capital. *Journal of Social Sciences Growth*, (2), 17-26.
57. Hidalgo, M. C., Hernandez, B. (2001) Place attachment: conceptual and empirical questions. *Journal of Environ Psychol*, (21): 273-281.
58. Honarvar, M., Parsian Khomri, R., & Taravat, M. (2015). Evaluation of Social Capital Components in Iranian Cities through Ancient Persian Literary Texts. *Bagh-e Nazar*, 12(33), 41-58.
59. Javanpour, M., Gorji Dooz, S., & Sabhani, A. (2017). An Analysis of Social Capital in Organizations. *Studies in Management and Accounting*, 3(4), 108-125
1. Dehqan, H., & Mahdi Sarajian, M. (2017). The Relationship between Family Social Capital and Parental Involvement in School with Students' Academic Achievement. *Family and Research*, 14(3), 7-28.
60. Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: attachment
61. Kakavand, A., Ahani, S., Zarei, F., & Hashempour, R. (2015). Comparative Evaluation of the Position of Social Capital in the Structure of Urban Neighborhoods Using AHP Technique. *Environment Development*, 36, 25-46.
62. Kavooosi, I., Ghiyasi, H. (2009). The Role and Impact of Social Capital on Entrepreneurship Development. *Journal of Management and Social Capital*, (40), 49-77.
63. Keshvari, P., Choobin, M., & Hajiesfandiari, A. (2019). Examining the Relationship between Social Capital and Social Health and Organizational Health of Employees in a Military Hospital. *Darya Medicine*, 1(2), 110-117. doi:10.30491/1.2.110
64. Kennedy, H. M. (1988). THE 1986 HABITAT AMENDMENTS TO THE MAGNUSON ACT: A NEW PROCEDURAL REGIME FOR ACTIVITIES AFFECTING FISHERIES HABITAT. *Environmental Law*, 18(2), 339-364. <http://www.jstor.org/stable/43265840>
65. Khanh, H. L. P. (2011) The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue province. Vietnam, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural sciences, Master Thesis No 56.
66. Khosravi, G., Bargahi, R., & Karami, Sh. (2013). Social Capital and Urban Sustainability (Case Study: Gorgan City). *Urban Studies*, 2(8), 31-46.
67. Kolman, J. (2011). *Theoretical Foundations of Sociology*. Translated by Manouchehr Sabouri. Tehran: Nashre Ney.
68. Koozegar Kalajahi, L., Eskandarpour, M., & Dorzadeh Mehr, A. (2019). An Analysis of the Relationship Between Social Capital and Urban Quality of Life: Case Study of Haft Chenar Neighborhood, Tehran. *Geography and Environmental Studies*, 8(29), 21-34.
69. Lang, J. (2016). *Creating Architectural Theory: The Role of Behavioral Sciences in Environmental Design*.

- Translated by Alireza Einifar. 8th edition, Institute for Printing and Publishing, University of Tehran.
70. Ledeman, D., Loyza, N., and Menendez, A. M. (1999), Violent crime: Does social capital matter? Presented at the 1999 Annual Meeting of the Latin America, Econometric Society, Cancun, Mexico
71. Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, (30) 35–51.
72. Li, Y., Pickles, A. & Mike Savage. (2003) Social Capital and Social Trust in Berlin. *European Sociological Review*, 21 (2):109-123
73. Lin, N. (2001). *Social Capital*. Cambridge: Cambridge University Press .
74. Loury, Glenn. (1977). "A Dynamic Theory of Racial Income Differences." Ch. 8 in *Women, Minorities, and Employment Discrimination*, edited by P. A. Wallace and A. Le Mund. Lexington, MA: Lexington Books.
75. Low, S. & Altman, L. (1992). Place attachment: A conceptual inquiry. In I. Altman & S. Low (Eds.), *Place attachment*. New York: Plenum Press.
76. Lynch, J. W., & Kaplan, G. A. (1997). *Understanding How Inequality in the Distribution of Income Affects Health*. *Journal of Health Psychology*, 2(3), 297–314. <https://doi.org/10.1177/135910539700200303>
77. Mirebadzadeh, M., Shekari, H., Shakari, Z. (2018). Analysis and Evaluation of the Role of Social Capital in Sustainable Neighborhood Development (Case Study: Ilam City). *Urban Development Planning*, 5(1), 123-136. doi: 10.30473/psp.2018.4835
78. Mosavi, M. T. (2006). Social Participation as a Component of Social Capital. *Journal of Social Welfare*, (23), 67-92.
79. Mohaddesian Rad, A., & Fazeli, S. (2011). Investigating the Impact of Social Capital on Knowledge Management Development. *Tax Research Quarterly*, 12(60), 291-321.
80. Mohseni Tabrizi, A., & Aghamohseni, M. (2010). Examining the Role of Social Capital in Urban Development: Case Study of Mahallat City. *Urban Management*, 26, 147-162.
81. Moran, Peter (2005). "Structural vs. Relational embeddedness: Social capital and managerial performance". *Strategic Management Journal*. 26 (12): 1129–1151. doi:10.1002/smj.486
82. Nadimi Sandiani, M. (2021). The Role of Urban Management in Organizing Informal Settlements with an Emphasis on Social Capital. 9th International Conference on Mechanics, Construction, Industries, and Civil Engineering. Tehran: Arvin Alborz Company.
83. Nahapiet, J.; Ghoshal, S. (1998). "Social capital, intellectual capital and the organizational advantage". *Academy of Management Review*. 23 (2): 242–266. doi:10.5465/amr.1998.533225
84. Narayan, D., Pritchett, L. (1999) *Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania*. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=604937>
85. Navabakhsh, M. (2013). The Necessity of Reviving Social Capital in Urban Development. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 5(4), 7-18.
- 86.
87. Newton, Kenneth (1997). "Social Capital and Democracy". *American Behavioral Scientist*. 40 (5): 575–586. doi:10.1177/0002764297040005004
88. Nisbet, Robert A. 1969. *The Quest for Community*. New York: Oxford University Press
89. North, D. 1990. *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press.
90. OECD (2001), *The well-being of nations: The role of human and social capital*, OECD.
91. Ognibene, A. (2010), *Social Capital in Power Networks: A Case Study of Affordable Housing Development in Winston-Salem, NC*, Urban Studies Program, Senior Seminar Papers December 23, 2010. <http://repository.upenn.edu/seniorseminar/14/>
92. Osolen, R. and Lister, N. M. (2004), *Social Capital, Urban Sprawl, and Smart Growth: A preliminary investigation into sustainable communities in Canada*, August 2004. Community Research Connections, Discussion Paper Series, Number 3 [www.crcresearch.org](http://www.crcresearch.org).
93. Pak Seresht, S. (2014). Considerations and Strategies for Enhancing Social Capital. *Rahbord-e Farhang*, (25), 71-104.
94. Parizadi, T., Ghadermarzi, H., & Parsa, P. (2016). Analysis of the Sustainability of Borujerd City in Comparison to Urban Areas in the Country. *Applied Research in Geographical Sciences*, 16(41), 7-30.
95. Padovani, L. and Guentner, S. (2007), *Towards a new listening culture? The involvement of inhabitants in urban management*. The URBACT Programme.
96. Parson, G. (2012). *Talcott Parsons Sociology*. Translated by Abdolhossein Nikgozar, Tehran: Nashr-e Ney.
97. Paxton, P. (1999), *A multiple indicator assessment: Is social capital declining in the United States? The American Journal of Sociology*, Chichago, Vol. 105 (1), 88-127
98. Piran, P. (2006a). *Social Issues in Iran*. Tehran: Peyk-e Noor University Publications.
99. Piran, P. (2006b). *Conceptual Foundations and Conceptualization of Social Capital with an Emphasis on the Conditions of Iran*. *Journal of Social Welfare Research*, (23), 9-44.
100. Pourmosavi, S., Abbasi Kasbi, D., & Vahedi, H. (2013). Analysis and Evaluation of Social Capital Components and Its Impact on Social Security in the

- City. A Case Study of Region 21 in Tehran. *Spatial Planning*, 3(10), 139-156.
101. Portes, A. (2000). "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology". In Eric L. Lesser (ed.). *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications*. Elsevier. p. 33. ISBN 978-0-7507-7222-8
102. Putnam, R. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
103. Putnam, R. D., Leonardi, R. and Nanetti, R. Y. (1994). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
104. Putnam, R., D., Feldstein, L., Cohen, D., J. (2004). *Better Together: Restoring the American Community*. Simon & Schuster
105. Rahnama, A., & Heidari, F. (2011). The Impact of Social Capital on Policy-making. *International Relations Studies (International Relations Research Journal)*, 4(14), 219-253.
106. Rokna, G. (2012). *The Life and Death of American Cities*. Translated by Hamid Reza Parsi and Arzoo Eflatoon, Tehran: University of Tehran Press.
107. Roknaldin Eftekhari, A., Mahmoudi, S., Ghaffari, Gh., & Pourtaheri, M. (2015). Explaining the Spatial Pattern of Social Capital in Rural Sustainable Development: Case Study of Villages in Khorasan Razavi Province. *Spatial Economics and Rural Development*, 4(1), 87-107.
- 108.
109. Robison, L.J.; Schmid, A.A.; Siles, M.E. (2002). "Is Social Capital Really Capital?". *Review of Social Economy*. 60: 1-21. CiteSeerX 10.1.1.195.8949. doi:10.1080/00346760110127074
110. Rose, N (2000). "Community Citizenship and the Third Way". *American Behavioral Scientist*. 43 (9): 1395-1411. doi:10.1177/00027640021955955
111. Rydin, Yvonne, Holman, Nancy. (2004). Re-evaluating the contribution of social capital in achieving sustainable development. *Local Environment*, 9, 2, 117-133.
112. Soori, A. (2014). Social Capital and Growth in Iran. *Economic Research and Policies*, 22(69), 49-64.
113. Sabatini, Fabio. )2005(. *Social Capital as Social Networks: a Net Framework for Measurement*, Working Paper No:83. Department of Public Economics, University of Rome La Sapienza. Safaraalizadeh, M., Maleki Saeedabad, A. (2001). Social Capital as a Complex System. *Social Welfare*, 1(2), 18-25.
114. Shabaniani, A., Nakhli, S., Sheikhan, M. (2013). The Effect of Social Capital on Human Development: An Applied Study of Iranian Regions. *Planning and Budgeting*, 18(2), 127-161.
115. Sakata, S. (2002). [What is social capital? (Japanese)]. Tokyo: Japan International Cooperation Agency.
116. Sargazi, Z., & Rahnavard Ahn, F. (2021). The Impact of Social Capital, Information and Communication Technology Development, and Globalization on Good Urban Governance in the Light of the Culture of Participation and the Willingness of Local Authorities. *Management and Development Process*, 34(1), 1-26.
- 117.
118. Salisbury, R. H. (1969). An Exchange Theory of Interest Groups. *Midwest Journal of Political Science*, 13(1), 1-32. <https://doi.org/10.2307/2110212>
119. Scott, John P. (2000). *Social Network Analysis: A Handbook* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
120. Simmel, Georg (1908). *Soziologie*, Leipzig: Duncker & Humblot.
121. Smith, Kyle M. (2011). *The Relationship between Residential Satisfaction, Sense of Community, Sense of Belonging and Sense of Place in a Western Australian Urban Planned Community*. Ph. D. Thesis in psychology. Australia: Edith Cowan University.
122. Stam; et al. (2014). "Social capital of entrepreneurs and small firm performance: A meta-analysis of contextual and methodological moderators". *Journal of Business Venturing*. 29 (1): 152-173. doi:10.1016/j.jbusvent.2013.01.002.
123. Stedman, R.C. (2003). Is it really just a social construction?: The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*, 16 (8): 671-685.
124. Stein, Maurice R. 1960. *The Eclipse of Community: an Interpretation of American Studies*. Princeton: Princeton University Press.
125. Szreter, S. (2000). Social capital, the economy and education in historical perspective. In S. Baron, J. Field, & T. Schuller (Eds.), *Social capital: Critical perspectives*. Oxford University Press, p. 56.
126. Tavana, M., Nourian, F., & Sofi Neyestani, M. (2016). Identification of Dimensions and Indicators of Social Capital in Historical and Dilapidated Urban Fabrics (Case Study: Cyrus Neighborhood). *Haft Shahre*, 4(53-54), 105-116.
127. *The Federalist* (2008). *Encyclopedia of the American Constitution*. Retrieved December 30, 2021 from <https://www.encyclopedia.com/politics/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/federalist>
128. Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Leipzig: Fues's Verlag. (Translated, 1957 by Charles Price Loomis as *Community and Society*, East Lansing: Michigan State University Press.)
129. Tönnies, F. (1955) [1887]. *Community and Association*. London: Routledge and Kegan Paul
130. Twigger-Ross CL, Uzzell DL. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environ Psychol*, (16): 205-220.

131. Uzzi, B., Dunlap, Sh. (2006). How to build your network. *Harvard business review*. 83(12) 53-60.
132. Wall, Ellen, Gabriele Ferrazzi, & Frans Schryer. (1998), *Getting the Goods on Social Capital*, *Rural Sociology*, 63(2).
133. Weber, M. (1946) "The Protestant Sects and the Spirit of Capitalism". In Hans H. Gert and Mills C. Wright (eds) *From Max Weber*. New York: Oxford University Press
134. Wellman, Barry, and Scot Wortley. 1990. "Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support." *American Journal of Sociology* 96:558-88
135. Whyte, William H. 1956. *The Organization Man*. New York: Simon & Schuster.
136. Wilmott, P. 1986. *Social Networks, Informal Care and Public Policy*. London: Policy Studies Institute.
137. Wilson, P. A. (1997), *Building Social Capital: A Learning Agenda for the Twenty-First Century*, *Urban Studies*, Vol. 34, Nos 5-6, 745-760.
138. Winter, Lan. (2000), *Towards a Theorised Understanding of Family Life and Social Capital*, Working Paper No.21, April 2000 Australian Institute of Family Studies
139. Yokoyama, S. & Ishida, A. (2006). *Social capital and community development: a review from: Potential of social capital for community development*. Tokyo: Asian Productivity Organization.
140. Zak, Paul J. (2010). *Moral Markets: The Critical Role of Values in the Economy*. Princeton University Press.
141. Zeinabadi, M. (2008). *Examining the Status of Trust in Iranian Society and Ways to Restore It*. *Journal of Strategic Research of the Expediency Discernment Council*, (16), 33-66.

## مقدمه

در ساحت فکری انسان معاصر، اهمیت و ارزش‌های دستیابی به نظریه اجتماعی به‌عنوان امری پشتیبانی‌کننده از تصمیمات، قوانین و فعالیت‌های مختلف در عرصه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی پوشیده نیست. زیرا مطالعات علوم اجتماعی نشان‌دهنده این است که دستاوردهایی که از پشتیبانی افکار جمعی بهره می‌برند، پایداری بالایی دارند و می‌توانند ارزش‌های مطلوبی<sup>۱</sup> را به‌صورت بین‌نسلی، ایجاد یا نهادینه کنند. در این بین، مسئله همگامی عرصه نظر (سرمایه اجتماعی) و عمل (توسعه فیزیکی - فناوری - علمی) به‌صورت یک تأثیر متوازن در این عرصه‌ها، مطرح می‌شود که پاسخ مناسب بدان، ترسیم مسیری است که منجر به ایجاد پیشرفت متوازن و همه‌جانبه اجتماع (خصوصاً در کشورهای در حال توسعه) به‌سوی توسعه پایدار و بومی، و منجر به ایجاد سرمایه کالبدی می‌گردد.

در نیل به این هدف، می‌توان معماری و شهرسازی را مصداق کاملی برای عرصه عمل بدان دانست. زیرا توسعه کالبدی و فضای زندگی (که دربرگیرنده تعاملات اجتماعی است) را با استفاده از فناوری‌های متعدد و مبتنی بر دیدگاه‌های علمی میسر می‌کند. این در حالی است که از یک سو، از انقلاب صنعتی به بعد، بستر معماری و شهرسازی، به‌عنوان سکونت گاه بشری، در برگیرنده طیف وسیع و گوناگونی از تحولات در ساختار اجتماعی (شیوه زندگی، شیوه تفکر و زیبایی‌شناسی) و ساختار کالبدی بوده است (Beumer, 2010:1-2) و از سویی دیگر، هنجارهایی مثل اعتماد، همدلی و هم‌بستگی در بین افراد، خصوصاً در گروه‌های خرد و هسته مرکزی (همسایگی و خانوادگی) جوامع سنت‌گرا، در فرایند بلندمدت مدرنیزه شدن، تضعیف و (برخی از آنها) منسوخ گشته‌اند (Giddens,

(8:2009).

استفاده دانشگاهی از نظریات علوم اجتماعی در معماری و شهرسازی معاصر، ریشه در شکست مدرنیسم در استحصال و توجه صرف به نیازهای مادی، شیوه زندگی، تفکر و اندیشه‌های زیبایی‌شناسی انسان مدرنیستی داشت. به‌گونه‌ای که در عمل، شکست محتوایی را نیز برای مدرنیسم رقم زد. یعنی چون مدرنیسم داشته‌های وحیانی، تجربه‌های جمعی، خرد جمعی و هر چیزی که را جنبه تعریف‌کننده و چارچوب دهنده به فکر و روال زندگی انسان در آموزه‌های گذشته داشت، نفی و به دنبال «گسست از پیشینه و زمینه» بود، باید چیزی معادل یا بهتر از آن را برای پاسخ به فضای فکری و روابط زندگی انسان عرضه می‌کرد. این ناتوانی و ضعف در ارائه جایگزین، در عرصه‌های اجتماعی و هم‌زمان آن با تغییرات فناوری‌های هوش مصنوعی، باعث شد پست‌مدرنیسم به میان آید.<sup>۲</sup> سرمایه اجتماعی، در فضای نسبی‌گرایی پست‌مدرنیسم، با نگرش سرمایه محوری و کمی‌گرایانه به حلقه‌های ارتباطی افراد جامعه، این ارتباطات را به‌صورت یک دارایی ناملموس برای ایشان درآورد. این گسترش کاربردی باعث گردید که در پژوهش‌های مختلفی، مسئله تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی بر مفاهیمی چون سلامت روانی و جسمانی، رضایت‌مندی و... مورد کاوش قرار گیرد. همچنین در مناطق در حال توسعه و گذار، کشورهای را مشاهده می‌کنیم که دارای مواهب مشابهی از سرمایه طبیعی، فیزیکی و انسانی هستند؛ ولی به سطوح بسیار متفاوتی از موفقیت‌های علمی - اجتماعی - اقتصادی دست می‌یابند. این پارادوکس محققان را به جستجوی عمیق‌تر و معنادارتر در مورد آنچه افراد را در خدمت اهداف جمعی در کنار هم نگه می‌دارد سوق داده است. باگذشت زمان، محققان چارچوب‌های مختلفی را برای

اجتماعی به مبانی نظری معماری و شهرسازی دست پیدا کرده، و توجه به یافته‌های مطالعات اجتماعی در فرایندهای طراحی و برنامه‌دهی را سازماندهی کرد. ضرورت این همگامی نظریه‌پردازانه بین مطالعات اجتماعی با معماری و شهرسازی، در افزایش تأثیرگذاری شبکه و نهادهای اجتماعی، و کاهش هزینه‌های تعامل اجتماعی، از طریق عدالت در توزیع منافع فردی - گروهی، و تقسیم کار گروهی برای حل معضلات جمعی است. در نتیجه به کاربرد آن برای برطرف شدن موانع توسعه همه‌جانبه (مادی و معنوی)، و سکونت پایدار و باکیفیت بشری (از جمله اهداف برنامه اسکان سازمان ملل متحد)؛<sup>۴</sup> به صورت اساسی و ریشه‌ای کمک می‌کند (Rydin & Holman, 2004).

براین اساس، پژوهش حاضر به دنبال آن است که با روش کیفی و رویکردی بنیادین، ضمن تحلیل و تفسیر منابع کتابخانه‌ای مرتبط، با ارائه فرایند شناخت فلسفی در سه‌گانه (چیستی، چرایی، چگونگی) از سرمایه اجتماعی، به صورت تطبیقی، پاسخی از جنس نظریه‌پردازی بین‌رشته‌ای به این نیاز دهد. بدیهی است که چنین نگاه و دستاورد نوآورانه، مسیر بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی را در تحلیل‌های مرتبط با فرایند طراحی معماری و شهرسازی، به گونه‌ای انسجام می‌بخشد که مسئله بسترشناسی اجتماعی را، داری الگو، شاخص و ساختاری فرایندی و سنجش‌پذیر می‌کند.

### روش تحقیق

بر اساس چارچوب تحقیقی گروت و وانگ (۱۳۹۰)، پژوهش حاضر مبتنی بر روش بنیادین، به دنبال جمع‌بندی هم‌افزا و بین‌رشته‌ای در ساختارهای چندگانه حال حاضر پیرامون سرمایه و نظریه اجتماعی، از جنبه‌های مهندسی ابنیه و مطالعات اجتماعی در منابع کتابخانه‌ای است. بدین منظور سعی در ارائه تحلیل توصیفی به شیوه استقهامی و سپس تفسیری ساختارگرا دارد. در این میان برای غلبه بر پیچیدگی‌های ناشی از افزایش تعداد عوامل تعریف‌کننده موضوع پژوهش، همچنین با توجه به نیاز به عمق و جامعیت مفاهیم استخراج شده، نیاز به استفاده از هوش مصنوعی در نرم‌افزار کمک پژوهشی MAXQDA است.

پژوهش جاری با استفاده از کدگذاری مفاهیم متون اصلی در رابطه با موضوع پژوهش در بدنه اصلی، سه وجه

درک جنبه‌های اجتماعی این پدیده و آنچه ما در حال حاضر از آن به عنوان «سرمایه اجتماعی»<sup>۳</sup> یاد می‌کنیم، ساخته‌اند. این چارچوب‌ها با بررسی‌های تجربی مستمر، در دهه‌های اخیر به سرعت تکامل یافته‌اند. ماحصل این تلاش‌ها باعث شکل‌گیری مفاهیمی غیرساختاریافته در معماری و شهرسازی نیز گردید که پژوهش‌هایی برای بهره‌گیری از آنها در فرایندهای طراحی (معماری و شهری)، برنامه‌ریزی و مدیریت شهری صورت گرفته است. حال آنکه کمبود نظریه مشخص و جامع‌نگری که بتواند به صورت ساختاریافته‌ای، سرمایه اجتماعی را در دیدگاه فکری و روشی مورد نیاز معماری و شهرسازی بیان کند، مشهود است. همین امر، باعث ایجاد ابهام و انتقال پیچیدگی‌های معرفت‌شناسانه سرمایه اجتماعی که ناشی از بسط بودن معنایی آن است، در وادی معماری و شهرسازی نیز شده است.

در این بین شکل‌گیری فضای پس‌پست مدرنیسم<sup>۴</sup> در ساحت فکری انسان معاصر، فرصتی برای همگامی معماری و شهرسازی با مطالعات اجتماعی فراهم کرده، زیرا به دید بسیاری از صاحب‌نظران، عرصه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، شامل تمامی فرایندهای مرتبط با کالبد و اجتماع شهر، نواحی، مناطق و محلات آن است (اقتباس از: قلعه‌نویی و تدین، ۱۳۸۹؛ ظ: ۲۴۳). براین اساس زمینه مشترکی به نام «نظریه اجتماعی» پیشنهاد می‌گردد. در این پژوهش، نظریه اجتماعی در معماری و شهرسازی، بر اساس گذر و استفاده کاربردی از سرمایه اجتماعی، به دنبال گسترش مفاهیمی مبتنی بر هویت جمعی و مسئولیت اجتماعی فرد - گروه - نهاد پیشنهاد شده است. از این منظر، نظریه اجتماعی، فرایندهای منجر به انسجام بخشی به روابط میان افراد (شخصیت‌های حقیقی با هم)، افراد و نهادهای اجتماعی (شخصیت‌های حقیقی با حقوقی‌ها) و نهادها با یکدیگر، از طریق به‌کارگیری سرمایه اجتماعی در جهت اهداف فوق، و همچنین «نهادینه‌سازی اقدام گروهی» (محسنی تیریزی و آقامحسنی، ۱۳۸۹) است.<sup>۵</sup>

بدین منظور، تلاش گردیده است تأثیر این مفهوم بر شکل‌گیری نظریه اجتماعی در حوزه مسائل معماری و شهرسازی به صورت متناظر با شکل‌گیری این تغییر دیدگاه نسبت به ماهیت و کارکرد سرمایه اجتماعی در مطالعات علوم اجتماعی، صورت گیرد. بدین طریق می‌توان با بسترسازی مناسب، به هدف ورود کانالیزه شده و ساختارمند (جهت‌دار و هدفمند) مبحث نظریه



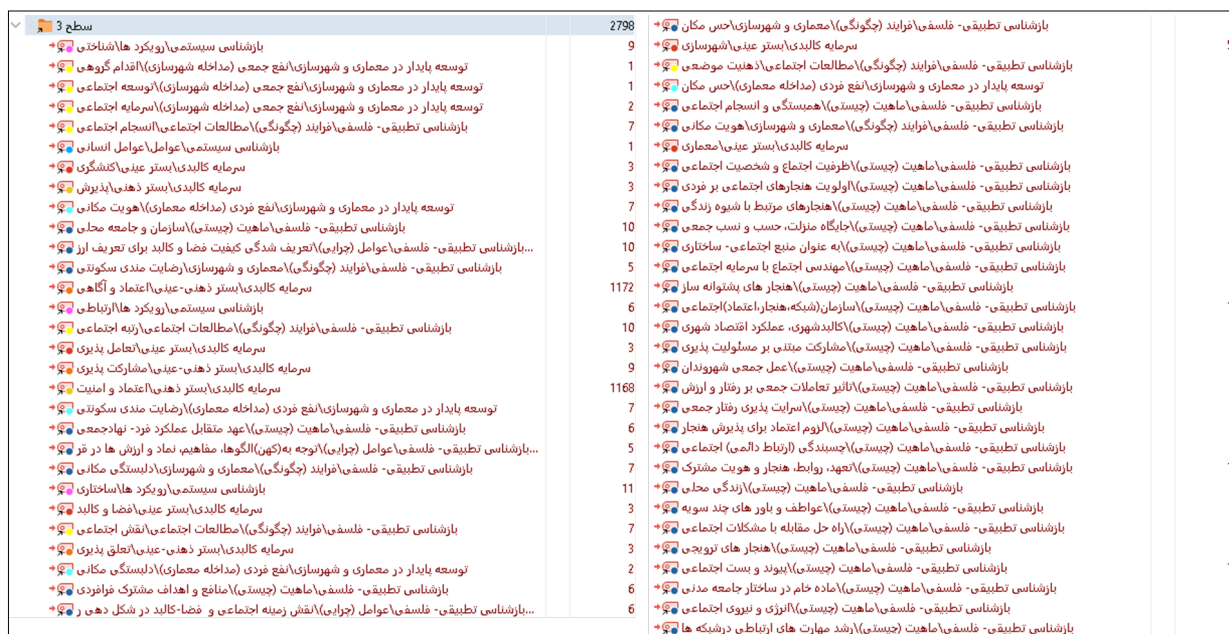
در ادامه نیازمند تفکیک این مفاهیم بر اساس دسته‌بندی موضوعی آنها در سطوح مختلف به صورت ارتباط کشف شده توسط هوش مصنوعی هستیم. به صورتی که ارتباط بین این موضوعات با سطوح بالاتر و پایین‌تر از خود، بر اساس ارتباطات کدگذاری شده توسط نگارندگان، مورد بازنشاسی توسط این نرم‌افزار قرار گرفته است.



شکل ۳- پراکنش کمی و بازنامایی موضوعات مطرح در سطح ۱ از کدگذاری مفهومی منابع پژوهش (منبع: خروجی نرم‌افزار MAXQDA توسط نگارندگان)  
Image 3: Quantitative Distribution and Representation of Major Themes at Level 1 of Conceptual Coding in the Research Sources. (Source: Output from MAXQDA Software by the authors)



شکل ۴- پراکنش کمی و بازنامایی موضوعات مطرح در سطح ۲ از کدگذاری مفهومی منابع پژوهش (منبع: خروجی نرم‌افزار MAXQDA توسط نگارندگان)  
Image 4: Quantitative Distribution and Representation of Subthemes at Level 2 of Conceptual Coding in the Research Sources. (Source: Output from MAXQDA Software by the authors)



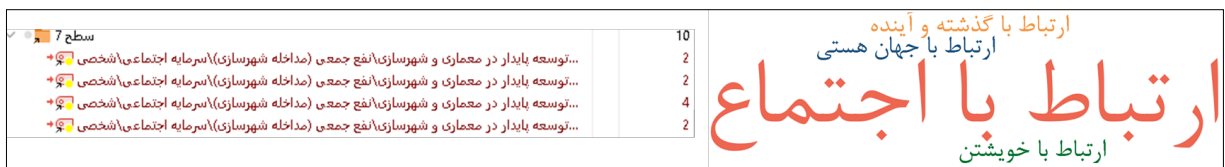




شکل ۷- پراکنش کمی و بازنمایی موضوعات مطرح در سطح ۵ از کدگذاری مفهومی منابع پژوهش (منبع: خروجی نرم افزار MAXQDA توسط نگارندگان)  
 Image 7: Quantitative Distribution and Representation of Sub-sub-sub-subthemes at Level 5 of Conceptual Coding in the Research Sources.  
 (Source: Output from MAXQDA Software by the authors)

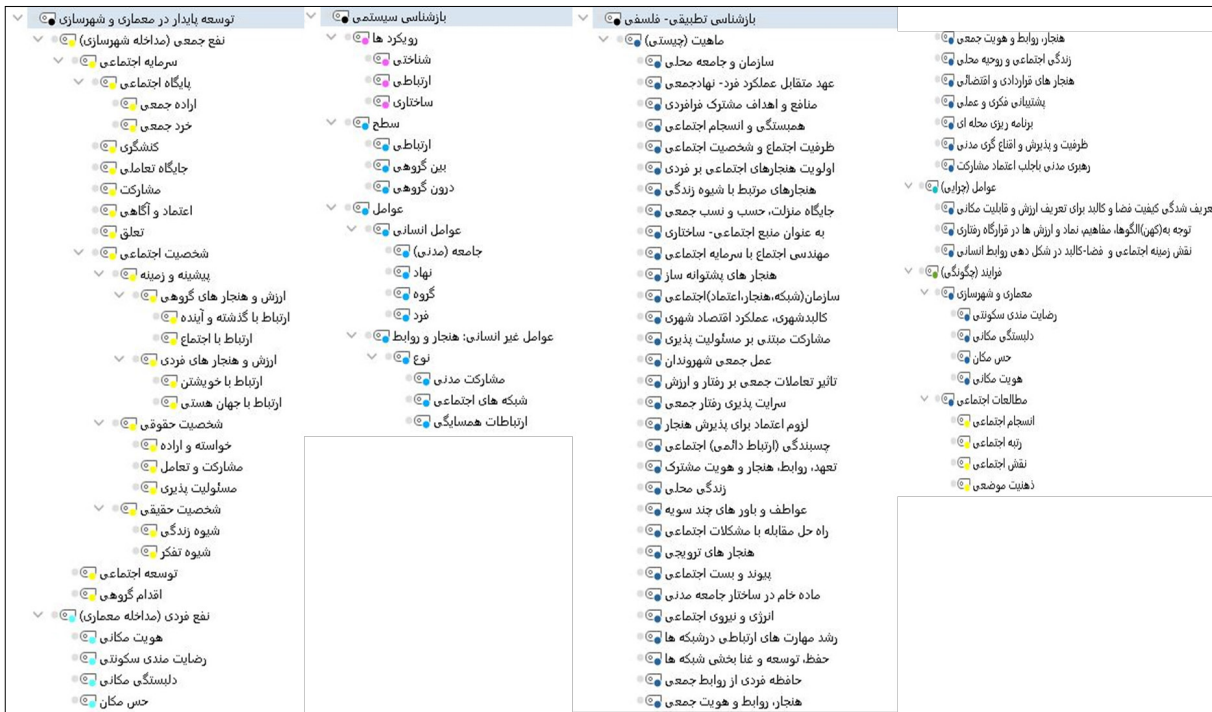


شکل ۸- پراکنش کمی و بازنمایی موضوعات مطرح در سطح ۶ از کدگذاری مفهومی منابع پژوهش (منبع: خروجی نرم افزار MAXQDA توسط نگارندگان)  
 Image 8: Quantitative Distribution and Representation of Sub-sub-sub-sub-subthemes at Level 6 of Conceptual Coding in the Research Sources.  
 (Source: Output from MAXQDA Software by the authors)



شکل ۹- پراکنش کمی و بازنمایی موضوعات مطرح در سطح ۷ از کدگذاری مفهومی منابع پژوهش (منبع: خروجی نرم افزار MAXQDA توسط نگارندگان)  
 Image 9: Quantitative Distribution and Representation of the Discussed Topics at Level 7 of Conceptual Coding in the Research Sources (Source: Output from MAXQDA Software by the authors).

براین اساس، در این مرحله و به منظور سازماندهی ارتباطات بین مفاهیم، نیاز به ایجاد دسته بندی ارتباطی بین این سطوح تفکیک شده هستیم. در نتیجه با استفاده منابع موجود، ابتدا مراحل شناختی را حول موضوع پر ارتباط «توسعه پایدار در معماری و شهرسازی» تعریف کرده و در دو سطح «سیستمی» و «تطبیقی - فلسفی» و در سه ساحت فلسفی (چیستی، چرایی، چگونگی) مورد بازشناسی تطبیقی قرار داده، سپس بر اساس هم افزایی بین رشته ای، دستاوردهای موجود را جمع بندی، اصلاح و به صورت هدفمند برای دستیابی به مفهوم «سرمایه کالبدی»، در قالب بخشی مجزا در سطح یک بکار گیری و مورد گسترش مفهومی قرار داده است.



شکل ۱۰- بازنامایی سلسه مراتبی از قرارگیری سطوح مفهومی استخراج شده در مراحل قبل، و شکل‌گیری دسته‌بندی موضوع اصلی (سمت چپ) و روش‌های بازرشناسی آن در این پژوهش (منبع: خروجی نرم‌افزار MAXQDA توسط نگارندگان)

Image 10: Hierarchical Representation of the Placement of Extracted Conceptual Levels in the Previous Stages and the Formation of the Main Topic Classification (Left side) and its Recognition Methods in this Research (Source: Output from MAXQDA Software by the authors).

## پیشینه تحقیق

تمرکز برخی از پژوهشگران علوم اجتماعی بر مفاهیمی است که تأثیرشناسانه بوده و به نوعی از آنها می‌توان به‌عنوان شاخص‌های نمایشگر تأثیرات سرمایه اجتماعی بهره برد. به‌عنوان مثال، می‌توان به نقش سرمایه اجتماعی به‌عنوان شاخصی برای تاب‌آوری (فاضلی کبریا، شفقت، بهمنی و کریمی، ۱۴۰۰)، برای سیاست‌گذاری (رهبر و حیدری، ۱۳۹۰)، برای دموکراسی و جامعه مدنی (پاک سرشت، ۱۳۹۳)، فرهنگ سیاسی (احمدی و نمکی، ۱۳۹۱)، برای توسعه مدیریت دانش (مهدیان راد و فضلی، ۱۳۹۰) و برای توسعه انسانی (شعبانی، نخلی، و شیخانی، ۱۳۹۲)، یاد کرد. اتکای غالب این پژوهش‌ها، بر پذیرش یکی از تعاریف مرسوم در بین نظریه پردازان سرمایه اجتماعی است. به‌گونه‌ای که تمرکز پژوهش‌هایشان را در فضای تأثیرشناسی قرار می‌دهند تا بررسی و بسط نظری این مفهوم.

این در حالی است که دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها، سرمایه اجتماعی را به‌عنوان یک عامل مستقل مورد بازرشناسی قرار داده و به دنبال کشف تأثیرات آن بر عوامل دیگر هستند. این‌گونه از پژوهش‌ها از طریق رابطه سنجی، موجب شناخت بیشتری نسبت به حوزه‌های رواداری معنایی و کاربرد علمی سرمایه اجتماعی شده‌اند. به‌عنوان نمونه، ارتباط آن با سلامت اجتماعی (خسروی، چوبین، و حاجی اسفندیاری، ۱۳۹۸)، فرهنگ سازمانی (جوان پور، گرجی دوز، و سبحانی، ۱۳۹۶)، مشارکت والدین (دهقان و مهدی سراجیان، ۱۳۹۶)، تعهد سازمانی (اردلان، قنبری، بهشتی راد، و نویدی، ۱۳۹۴) مد نظر قرار گرفته است. دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها نیز، به دنبال تأثیرشناسی عوامل متعدد بر سرمایه اجتماعی بوده‌اند. در حقیقت این پژوهش‌ها با پذیرش نقش کلیدی سرمایه اجتماعی در بسترهای متعدد اجتماعی (خوش فر، بارگاهی و کریمی، ۱۳۹۲)، اقتصادی (سوری، ۱۳۹۳)، امنیتی (شادالوئی، ۱۴۰۰) و سایر موارد، به دنبال تقویت و گسترش زمینه حضور آن در این بسترها برآمده‌اند. چنین نگاهی به سرمایه اجتماعی، نقشی بستر ساز و البته کلیدی را نشان می‌دهد که اهمیتی در حد موفقیت یا ناکامی طرح‌های عملیاتی در این حوزه‌ها را شامل می‌شود. دیدگاه این پژوهش‌ها به سرمایه اجتماعی، بیشتر از هر جنبه‌ای، مبتنی بر مشارکت محوری است.

در حوزه رشته‌های معماری و شهرسازی، سرمایه اجتماعی در مقام یک شاخص مستقیم مثلاً در واقع‌گرایانه بودن

فرایندگونه را برای برنامه‌ریزان و مدیران سطوح کلان (ملی - منطقه‌ای) و میانی (شهرها) ترسیم کند. براین اساس پژوهش جاری به دنبال چنین نیاز خاص و پرکاربردی، نیاز به روشی برای کلان پژوهی دارد که متناسب با تعداد عوامل مطرح در چنین موضوعاتی باشد. حال آنکه، چنین روند پژوهشی در منابع کتابخانه‌ای، سابقاً مشاهده نمی‌شود. براین اساس نوآوری مهم این پژوهش، دستیابی به چنین چارچوبی با طی کردن فرایندی چند سطحی برای سازماندهی حجم وسیعی از مفاهیم و موضوعات مرتبط با اهداف این پژوهش است. به‌گونه‌ای که ضمن عدم محدودیت‌گذاری مؤثر بر نتایج برای تعداد این مفاهیم و موضوعات، روشی اتخاذ گردیده که جامعیت ضروری برای نتایج پژوهش، قربانی پیچیدگی ناشی از ازدیاد عوامل نگردد. به علاوه، به‌منظور به حداقل رسانی خطای پژوهشگری، از هوش مصنوعی بهره‌گرفته شده است. درحالی‌که نتایج و چارچوب کیفی حاصل، ضمن هم‌جنسی با عوامل سازنده آن، از طریق اقلان‌گیری روش غیر کمی حاصل شده است. پس روایی و پایایی نتایج نیز مورد توجه قرار گرفته است.

### سیر تحول مطرح‌شدن سرمایه اجتماعی در جامعه علمی

دوره اول در سابقه مطرح‌شدن سرمایه اجتماعی، قرن ۱۸، ۱۹ و قرن ۲۰ م تا قبل از دهه ۱۹۷۰م است. ریشه محتوایی سرمایه اجتماعی (و مفهومی که زیربنای آن است) رامی‌توان در تفکرات اجتماعی - سیاسی دانست<sup>۷</sup>. خصوصاً آنجا که مسئله قدرت اداره جامعه، توسط بسیاری از فیلسوفان از دوران باستان تا قرن ۱۸م، از ارسطو<sup>۸</sup> گرفته تا توماس آکویناس<sup>۹</sup>، و ادموند برک<sup>۱۰</sup> مورد تأکید قرار گرفته است (Bowles & Gintis, 2002). این دیدگاه در پایان قرن ۱۸م با توسعه ایده انسان اقتصادی<sup>۱۱</sup> و متعاقباً با نظریه انتخاب عقلانی به شدت مورد انتقاد قرار گرفت.

در نگاهی جامع‌تر و البته به‌صورت مطالعاتی مستندتر در نیمه اول قرن نوزدهم، دو توکویل مشاهداتی در مورد زندگی آمریکایی داشت که به نظریه رسید سرمایه اجتماعی را ترسیم و تعریف کند (De Tocqueville, 2000). او مشاهده کرد که آمریکایی‌ها تمایل دارند تا جایی که ممکن است در گردهمایی‌های بیشتری برای بحث در مورد مسائل عینی و ملموس دولتی، اقتصادی یا جهانی، ملاقات کنند. همچنین او رابطه مستقیم میان شفافیت عملکردی در این زمینه‌ها و مشارکت مردمی یافت که خود، نوعی کمک به توسعه

برنامه‌ریزی شهری (کاکاوند، آهنی، زارعی و هاشم پور، ۱۳۹۴)، در توسعه پایدار شهری (صفر علیزاده، اکبری، بوستان احمدی و موسوی، ۱۴۰۱)، در زیست‌پذیری شهرها (علی اکبری و اکبری، ۱۳۹۶)، توسعه پایدار محله‌ای (سلاورزی‌زاده، شیخی و شکاری، ۱۳۹۷)، توسعه فضاهای شهری (نوابخش، ۱۳۹۳) و توسعه پایدار روستایی (رکن‌الدین افتخاری، محمودی، غفاری و پورطاهری، ۱۳۹۴)، استفاده شده است. همچنین به‌عنوان یک شاخص میانجی برای مقایسه خصوصیات مشترکی همچون پایداری شهرها با یکدیگر (پریزادی، قادرمهرزی و پارسا، ۱۳۹۵)، زیست‌پذیری شهرها (اکبری، بوستان احمدی، موسوی و حاجی پور، ۱۳۹۷) و مواردی از این دست نیز بکار رفته است.

حوزه بسیار مهم دیگر در معماری و شهرسازی، برنامه‌ریزی کالبدی و شهری است. به‌گونه‌ای که هدف‌گذاری برنامه‌ریزی برای مردم شهر بجای کالبد شهر، عامل مهمی برای اهمیت سرمایه اجتماعی گشته است. به‌عنوان مثال در زمینه‌های نوسازی شهری (حیدرآبادی، ۱۴۰۰)، بهسازی و نوسازی بافت‌های تاریخی (توانا، نوریان و صوفی نیستانی، ۱۳۹۵)، کیفیت زندگی شهری (کوزه‌گر کالجی، اسکندر پور و درزاده مهر، ۱۳۹۸)، چارچوب دهی به مولفه‌های کیفی طراحی شهری (فلاحی و مرادی، ۱۴۰۰) و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی (نادمی‌سندیانی، ۱۴۰۰) از اهمیت سرمایه اجتماعی بهره‌گرفته شده است.

در نهایت باید به حوزه‌های کلان‌نگرتی همچون برنامه‌ریزی منطقه‌ای و ملی و مدیریت شهری اشاره کرد که سرمایه اجتماعی را از جمله مهم‌ترین عناصر تأثیرگذار بر حوزه‌های حاکمیتی می‌دانند. به‌عنوان مثال، تأثیر سرمایه اجتماعی بر شکل‌گیری حاکمیت خوب شهری (سرگزی و رهنورد آهن، ۱۴۰۰)، جذب منابع مالی در شهرداری‌ها (دربندی، امین بیدختی، دربندی و دربندی، ۱۴۰۰)، امنیت اجتماعی شهر (پورموسوی، عباسی کسبی و واحدی، ۱۳۹۲)، توسعه اقتصادی - اجتماعی (فیروزآبادی و ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۵) حاکی از نقش ویژه و غیرقابل انکار آن در سیاست‌گذاری و مدیریت کلان دارد.

بررسی این حوزه‌های متنوع، نشان‌دهنده کمبود در زمینه نگاه بین رشته است. به‌گونه‌ای که دستیابی به چارچوبی برای بهره‌گیری هم‌زمان از ظرفیت‌های فضایی و کالبدی، منوط به شکل‌گیری مبانی نظری چندوجهی و ای است که ضمن جامعیت نظری، روندی مشخص و

شئون مردم‌سالاری اجتماعی (جامعه دموکراتیک) نیز محسوب می‌شود.

در آغاز قرن بیستم میلادی، مقاله "هانی فان" در سال ۱۹۱۶ در مورد حمایت محلی از مدارس روستایی یکی از اولین مواردی است که اصطلاح سرمایه اجتماعی را در مقابل کالاهای مادی و فیزیکی قرار می‌دهد و با اشاره به انسجام اجتماعی و سرمایه‌گذاری شخصی در جامعه به کار می‌رود<sup>۱۳</sup> (Hanifan, 1916 & 1920). همچنین گئورگ زیمل، در همین دوران به ماهیت شبکه‌ها و تأثیر اندازه آنها بر تعامل (ارتباط) هدفمند افراد پیرامون موضوعات، اهداف و منافع مشترک اشاره، و احتمال آن را در شبکه‌های آزاد به جای گروه‌ها بررسی کرد (Simmel, 1908). براین اساس، مفهوم «دادوستد» یا «بده‌بستان» افراد را مطرح کرد که معنی «توقع متقابل» برای جبران کمک یا لطف افراد را می‌دهد<sup>۱۴</sup>. بعد از آن، عمده‌ترین تحولات در این زمینه را می‌توان در دهه ۱۹۳۰م توسط چندین گروه در روان‌شناسی<sup>۱۵</sup>، انسان‌شناسی و ریاضیات مشاهده کرد که به طور مستقل کار می‌کردند (Scott, 2000; Car-rington & Scott, 2011).

در این دوران گسترش مفهوم سرمایه اجتماعی به سایر رشته‌ها، دوران جدیدی که هم‌زمان بود با مدرنیسم، آغاز کرد. در حقیقت نقش انسان و فردگرایی در تمامی شئون زندگی (حتی لایه‌های جمعی و گروهی آن) گسترش پیدا کرد تا جایی که در پایان مدرنیسم، نظریه‌پردازانی مانند تونیس<sup>۱۶</sup>، دورکیم<sup>۱۷</sup>، زیمل<sup>۱۸</sup> و وبر<sup>۱۹</sup> متقاعد شده بودند که مسائل کلانی که در زمینه تمدن معاصر بشری همچون صنعتی شدن و شهرنشینی رخ داده است، نه تنها بستر زندگی اجتماعی، بلکه روابط اجتماعی را به روشی برگشت‌ناپذیر تغییر داده است. زیرا ایشان، شاهد فروپاشی پیوندهای سنتی و توسعه تدریجی سنت‌ستیزی، فرد محوری و بیگانگی<sup>۱۹</sup> در جامعه بودند<sup>۲۰</sup> اگرچه چنین مجموعه‌ای از نظریه‌ها در قرن‌های ۱۹ و اوایل ۲۰م غالب شدند، و بسیاری از متفکران رابطه پیچیده بین جامعه مدرن و اهمیت نهادهای قدیمی، به‌ویژه خانواده و جوامع سنتی را زیر سؤال بردند (Wilmott, 1986)، ولی، امیل دورکیم و تالکوت پارسونز به طرح مفهوم ارزش (تعهد مبتنی بر هنجار جمعی) پرداختند (روش، ۱۳۹۱).

به صورتی که می‌توان گفت در دوران مدرنیسم، پس از آثار تونیس (۱۸۸۷) و وبر (۱۹۴۶)، تأمل در پیوندهای اجتماعی در جامعه مدرن با کمک‌های جالبی در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰م جان گرفت<sup>۲۱</sup>. مثلاً جین جیکوبز در اوایل دهه ۱۹۶۰م از این اصطلاح

در شهرسازی استفاده کرد. اگرچه او به صراحت واژه سرمایه اجتماعی را تعریف نکرد، اما استفاده او، به ارزش شبکه‌ها در محیط شهری اشاره داشت<sup>۲۲</sup> (Jacobs, 1961: 138) که باعث تثبیت مفاهیمی همچون تعامل هدفمند، زمینه و هدف مشترک، کار جمعی در دیدگاه مطالعات اجتماعی، و البته اقبال مردمی به فضا و کالبد شهری در رشته شهرسازی شد. همچنین در ادامه روند توسعه میان رشته‌ای این مفهوم که از دهه ۳۰م این قرن آغاز گشته بود، رابرت سالزبری دانشمند علوم سیاسی، این اصطلاح را به عنوان مؤلفه مهم تشکیل گروه‌های ذی‌نفع با عنوان «نظریه تبادل گروه‌های ذی‌نفع» مطرح کرد (Salisbury, 1969).

در حقیقت در نیمه اول قرن بیستم، نبود زمینه مناسب برای مطرح شدن آن تا قبل از پایان سلطه افکار اجتماعی مدرنیسم، باعث شد که اهمیت همه‌جانبه آن در علوم اجتماعی، سال‌ها بعد و در دهه ۱۹۷۰م، و هم‌زمان با آغاز پست‌مدرنیسم روشن گشته و به مدت بیست سال، به صورت چند رشته‌ای در محافل دانشگاهی مطرح و رشد یابد<sup>۲۳</sup> (Wall, 1998: 25). در همین دوران بود که روند جین جیکوب در شهرسازی، مورد توجه نظریه‌پردازان خود علوم اجتماعی نیز قرار گرفت و باعث ورود مفهومی به نام فضای تعامل در تعریف سرمایه اجتماعی گردید. به گونه‌ای که دیگر آن را حاصل تعامل‌های روزمره در «فضای تعاملی» بین فرد و ساختار اجتماعی می‌دانستند (Adapted Form: Bullen & Onyx, 1999). رابرت پاتنام، دانشمند علوم سیاسی نیز ارتباط مستقیمی بین میزان مشارکت مدنی و پیوند اجتماعی در دوران پست‌مدرنیسم، با بافت (طراحی و کالبد) شهری و خصوصیات محله‌ای مطرح کرد (ناطق پور، ۱۳۸۵: ۲۸). بعدها علاوه بر این عوامل، عملکرد اقتصاد شهری را نیز در مرحله، جایگاه و اولویت بزرگ‌تری از خصوصیات محلی دانست (Putnam, 2000).

استمرار این روند تا دهه آخر قرن گذشته باعث شد که اصطلاح سرمایه اجتماعی، خود را در تفکرات پژوهشگران و نظریه‌پردازان سایر رشته‌ها نیز نشان داد و باعث مطرح شدن وجوه فرارشته‌ای آن در فرهنگ، سیاست، اقتصاد و نهایتاً در رشته ابنیه شد<sup>۲۴</sup>. البته در همین دوران، هم‌زمان با استفاده از سرمایه اجتماعی در زمینه‌های مختلف<sup>۲۵</sup>، استفاده ابزاری از این مقوله در عرصه اقتصاد<sup>۲۶</sup> و سیاست، برای توجیه نارسایی‌های برنامه‌ریزی و مدیریتی، باعث سلطه برخی افکار در مورد ماهیت آن، و در نتیجه عدم تعریف درست و نادیده

یافته‌ها و مفاهیم مختلف، اکنون دیگر هیچ پدیده‌ای را تک وجهی نمی‌بینند و ادراک درست آن را منوط به دستیابی به دیدگاهی بین‌رشته‌ای می‌دانند. براین اساس باید گفت که دست‌یابی به دیدگاهی تطبیقی بین معماری و شهرسازی از یک سو و مطالعات اجتماعی به عنوان خاستگاه سرمایه اجتماعی از سوی دیگر، در نهایت زمینه مطالعاتی بسیار مناسب و زنده‌ای برای هر دو رشته در زمینه نظریه اجتماعی و سرمایه کالبدی ایجاد کرده است.<sup>۳۰</sup>

### مبانی نظری

بررسی مقولات و مفاهیم مشترک بین چند رشته، حساسیت‌های محتوایی و روش‌شناسانه خاص خود را دارد. زیرا تنوع، پیچیدگی و ابهامات پیرامون آن به پهنای عمق یافته‌های این رشته‌ها خواهد بود. سرمایه اجتماعی دارای تعاریف، تفاسیر و کاربردهای متعددی است و علاقه و زمینه مطالعاتی قوی و زیادی را در جهان دانشگاهی و عالم واقعیت (سیاسی، اجتماعی و...) ایجاد کرده است (Rose, 2000). مثلاً دیوید هالپرن استدلال می‌کند که محبوبیت سرمایه اجتماعی برای سیاست‌گذاران با دوگانگی این مفهوم مرتبط است، زیرا "در عین حال که اهمیت امر اجتماعی را بازگویی می‌کند، حضور اقتصادی پررونق و قوی‌ای دارد" و برای محققان، این اصطلاح تا حدی به دلیل طیف گسترده‌ای از مفاهیمی که می‌تواند توضیح دهد، محبوب است (Halpern, 2005: 1-2).

یکی دیگر از زمینه‌های پرکاربرد این مفهوم، اقتصاد است. به گونه‌ای اصطلاح سرمایه با قیاس با سایر اشکال سرمایه اقتصادی استفاده می‌شود، زیرا سرمایه اجتماعی دارای مزایای مشابه (هر چند کمتر قابل اندازه‌گیری) است. با این حال، قیاس با سرمایه تا آنجا گمراه‌کننده است که برخلاف اشکال سنتی سرمایه، سرمایه اجتماعی با استفاده از بین نمی‌رود (Bollier, 2001)؛ در واقع با عدم استفاده (استفاده از آن یا از دست دادن آن) تحلیل می‌رود. می‌توان گفت که اگرچه سرمایه اجتماعی از این نظر، شبیه به مفهوم اقتصادی آن است، ولی در حقیقت در حال حاضر به مفهوم نظریه اجتماعی بسیار نزدیک گشته است.

مطابق یافته‌های بسیاری از پژوهشگران، تعاریف مختلف سرمایه اجتماعی در بسیاری از موارد، الزامات رسمی یک تعریف، از جمله جامعیت، مطابقت با ماهیت و... را برآورده نمی‌کنند (Robison, Schmid & Siles, 2002). براین اساس که

انگاری توانمندی‌های این مقوله در زمینه جهت‌دهی و هم‌سوئی آفرینی در نهادهای مردمی گشته است.<sup>۳۱</sup>

به دیگر سخن، سرمایه اجتماعی به واسطه دلایلی چون نیاز به سازماندهی و ایجاد شبکه برای دستیابی به اهداف خاص، بیشتر از آنکه توسط نهادهای مردمی و افراد به کار گرفته شود، توسط تصمیم‌گیران اجتماعی به کار گرفته شده است؛ بنابراین بنای وجودی آن در خدمت اهداف مهندسی اجتماعی<sup>۳۲</sup> حاکمیت‌ها و نهادهای جریان اصلی در سیاست و رسانه‌های جمعی، همچون ترویج محافظه‌کاری و تسلیم‌پذیری گذاشته شده بود. زیرا در این مسیر، بجای بسترشناسی اجتماعی برای کشف تعارض و تضادها از یک سو و تلاش برای ارائه راه‌حل‌های اساسی از جمله تغییر وضع موجود، در پی نهادینه ساختن و استخدام دیگر مفاهیم با ارزشی همچون «همکاری و همکاری»، «بردباری» و «پذیرش» است (رئیس‌دانا، ۱۳۹۳).

به هر روی در فضای نظریه‌پردازی معماری و شهرسازی دوران پست مدرن، افرادی همچون جان لنگ، توجه به زمینه و شبکه‌های اجتماعی را برای طراحان و برنامه‌ریزان این عرصه، به معنی توجه به ماهیت درست و مورد قبول اجتماعی از مداخلات کالبدی مهندسی‌انگیز در این دوران می‌دانستند (لنگ، ۱۳۹۵). اگرچه همه این بازتاب‌ها کمک قابل توجهی به توسعه مفهوم سرمایه اجتماعی در دهه‌های بعد کرد، ولی ظهور مفهوم نظریه اجتماعی به عنوان منبع و روشی پایدار برای کنشگری در عرصه اجتماعی در اواخر دوران پست‌مدرنیسم<sup>۳۳</sup>، نگاهی نوین بود که در دوران پست‌مدرنیستی حاضر، روشی جدید برای نگاه به این بحث می‌طلبد.

براین اساس، اهمیت نگاه هم‌افزایی یافته‌های علوم اجتماعی با سایر حوزه‌های علوم انسانی، برای ایجاد کاربرد عمومی نسبت به یافته‌های این رشته را بیش از پیش مطرح کرده است. زیرا بسیاری از اندیشمندان معتقدند که در دوران فعلی، ادبیات تعریف سرمایه اجتماعی، متأثر از نبود نگاه جامع و فرارشته‌ای است، در عمل محدود به حوزه مطالعاتی یک رشته نبوده و نمانده است، و در نبود نظریه‌پردازی بین‌رشته‌ای، باعث ایجاد و انتقال ابهام در تعریف، سنجش، مقایسه و اقلان‌گری منطقی منجر به پذیرش آن توسط سایر رشته‌ها، شده است (Sabatini, 2005: 5).

آنچه در این بین مهم است این نکته است که با توجه با افزایش عمق کشفیات و دانسته‌های انسان معاصر در مورد

درجه بسیط، پیچیده و چندوجهی بودن این مفهوم بسیار بالاست، پس برای ادراک درست آن باید به جوانب مختلف وجودی و کارکردی آن به صورت هم‌زمان توجه کرد. روش مدنظر این پژوهش شناخت فلسفی سرمایه اجتماعی به‌عنوان ماهیت‌شناسی یک پدیده، از سه جنبه چستی، چرایی و چگونگی بهره‌گیری از آن است که در ادامه بدان پرداخته می‌شود.

### نگاه تطبیقی به ماهیت سرمایه اجتماعی (چستی)

سرمایه اجتماعی، از جمله مفاهیم نو پدید، بسیط و چندوجهی با منشأ و محوریت جامعه‌شناسی است. اگرچه قدمت طولانی در بنیان فکری متفکران علوم اجتماعی دارد، ولی بسیط بودن آن باعث فراگیری روزافزونش در رشته‌های متعددی همچون معماری و شهرسازی نیز گشته است. همین تعدد در زمینه استفاده از سرمایه اجتماعی به تعدد تعاریف منجر شده است. خصوصاً که تا پیش از مدرنیسم، بافت یکدست اجتماعی، فاصله‌ای بین خواست و خرد جمعی با دیدگاه غالب و حاکم در اجتماع ایجاد نمی‌کرد. به صورتی که زمینه ساز شکاکیت درباره کارایی و عملکرد این ارجاع امور به یک دیدگاه همه‌گیر و اصطلاحاً تک‌صدایی (monologue) اجتماعی در دوران روشنگری، و در نتیجه پایه‌گذاری زمینه‌های اجتماعی مدرنیسم قرار گرفت.

بعد از مدرنیسم و نفی داشته‌های وحیانی و خرد جمعی، خرد نخبگانی جایگزین این عوامل گردید. به گونه‌ای که تشخیص کیفیت و مطلوبیت آثار معماری و شهرسازی، تحت تأثیر امواج جهانی شدن و فرهنگ القائی آن در جوامع مختلف، از احاطه تفکرهای الگوی سنتی خارج و در اختیار فرهنگ مسلط و جاری قرار گرفت. این چنین بود که در دوران مدرنیسم، شهرها از سرزندگی ناشی از حضور مستقیم مردم در امکان و فضاهای شهری، کم‌فروغ و کم‌بهره گشته، و مشارکت مردمی در امور مدیریت شهری کاهش یافت (جیکوب، ۱۳۸۶). معماری این دوران از لحاظ فرایند طراحی و معماری، با مقید شدن به اصول و چارچوب‌های پیش‌تدوین‌یافته مدرنیستی و تبعیت بدون خلاقیت معماران از الگوهای رایج آن، به لحاظ هنری به تکرار و از لحاظ محتوایی به بی‌اعتنایی نسبت به زمینه و بستر رسیده بود.

حال آنکه با شکست این نگاه تک بعدی، پست‌مدرنیسم به دنبال چند صدایی (Polylogue) و نسبی بودن در قبال جزمیت و سلطه خرد نخبگانی مدرنیسم،

به‌عنوان یک گفتمان تقابلی با دوران مدرنیسم، روشنگری و سنتی ایجاد گردید. چنین امری اگرچه در معماری و شهرسازی باعث اهمیت یافتن تعاملات جمعی و ارزش یافتن تلاش برای خلق اجتماعات محلی گردید، ولی مسئله سرمایه اجتماعی صرفاً به‌عنوان لازمه مشارکت مردم در آفرینش و مدیریت اجتماعات مورد توجه قرار گرفت. این در حالی است که با گسترش گفتمان‌های سیاسی و اجتماعی مردم محور (دموکراتیک)، نظر و خواست مردم هنوز هم به‌عنوان مرجعی برای توجه و اهمیت یافتن در معادلات معماری و شهرسازی، حضور مستقیمی نداشت. به صورتی که نیاز به رشته‌هایی همچون علوم اجتماعی و روان‌شناسی محسوس گشته بود. شکل‌گیری روان‌شناسی محیطی به‌عنوان یک میان‌رشته‌ای جدید، تلاش متمرکزی برای دستیابی به دیدگاهی علمی و مبتنی بر واقعیت پدیده‌های محیطی بود.

در این دوران پست مدرنیستی، چنین فضایی باعث شده بود که در علوم اجتماعی نیز، تلاش‌های اولیه برای تعریف سرمایه اجتماعی بر میزان استفاده از سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک منبع برای منافع عمومی (به نفع آحاد مردم) متمرکز گردد. مثلاً رابرت دی پاتنام دانشمند علوم سیاسی، بیان کرد که سرمایه اجتماعی همکاری و روابط حمایتی متقابل را در جوامع و ملت‌ها تسهیل می‌کند (Putnam et al, 1994)، و پیاده‌سازی آن در عرصه‌های مختلفی که به واسطه سلطه نظرات نخبگان مدرنیستی بود، موجب توسعه مبتنی بر حضور جمعی مردم و بازگشت آنها به نقش‌های متعدد در شبکه اجتماعی، در نقش ابزار ارزشمندی برای مبارزه با بسیاری از نابسامانی‌های اجتماعی ذاتی در جوامع مدرن، به‌عنوان مثال جرم و جنایت خواهد بود<sup>۳</sup>.

در معماری و شهرسازی این دوران، نظریه پردازهای کوین لینچ و جورج کاپلان، حاکی از آن بود که به ترکیبی از دیدگاه‌های موجود خصوصاً پوتنام، کلمن و پکستون معتقدند. ایشان به سرمایه اجتماعی به‌عنوان مجموعه منابع و شبکه‌هایی می‌نگرند که سرمایه، ذخیره و منبع فرهنگی مورد استفاده جامعه‌اند، و به «وحدت دیدگاه» و «افتاع‌گری عمومی» برای جلب «اعتماد» و «تمایل» حداکثری برای «مسئولیت‌پذیری» و «شراکت» در نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی کمک می‌کند (Lynch & Kaplan, 1997:298).

به نظر می‌رسد دسته‌ای از پژوهشگران فرا رشته‌ای،

هویت و هستی خود اجتماع بوده، و نشانه‌ای از آغاز دوران پس‌پست مدرن است. به گونه‌ای که در دوران جدید، سرمایه اجتماعی و حوزه آن در مطالعات اجتماعی محدود نمانده و در قالب جدید آن یعنی نظریه اجتماعی، مسئله شناخت، جهت دهی یا اصلاح آن، به معنی تغییر در هویت و هستی جامعه خواهد بود. پس نظریه اجتماعی در این دوران، در عین اینکه سرمایه اجتماعی را شامل می‌شود، ولی جایگزین رده بالاتری برای آن شده است.

تفاوت مهم بین این دو، از این نکته برخاسته است که سرمایه اجتماعی پدیده‌ای خنثی در چپستی است و می‌تواند در خدمت اهداف و ارزش‌های ضد انسانی، خرده فرهنگی، نافی سنت، عقل‌گرایی محض، یا در کمترین حالتش در خدمت برخی از این موارد قرار گیرد. دلیل مهم این ادعا این است که برای سنجش میزان و کیفیت آن از نرخ مشارکت افراد در زندگی جمعی یا نرخ وجود شاخص‌های اعتماد بین آنها استفاده می‌کنند نه میزان مطابقت با خرد جمعی در زمینه‌های فوق. حال آنکه در نظریه اجتماعی، به وضوح، گفتمان بر اساس بستر شناسی اجتماعی برای حل معضلات رفتاری و تعالی بخشی از طریق استخدام توان افراد در شبکه‌های اجتماعی است. نظریه اجتماعی، به نوعی در عین پذیرش وجود تنوع در روحیات افراد و گروه‌ها و...، از هدف‌های مشترکی سخن می‌گوید که مسئولیت اجتماعی افراد حقیقی و حقوقی را برای تمدن مبتنی بر اخلاق و فرهنگ و علم را، سازماندهی می‌کند.

نقش سرمایه اجتماعی در این دوران را، نشانه بروز دوران پس‌پست مدرنیسم می‌دانند. زیرا در پست مدرن، سرمایه اجتماعی به جایگاهی رسیده است که در بسیاری از جنبه‌های کارکردی در اجتماع، فرهنگ، اقتصاد و... به کار گرفته شده است و بسیط، پیچیده و مبهم بودن آن را افزایش داده است.<sup>۳۳</sup> حال آنکه در پس‌پست مدرن، اولین موارد برای غلبه بر این امر می‌تواند در تلاش‌هایی دید که به دنبال تفکیک حوزه‌ها و انعکاس‌های آنها در مطالعات علوم اجتماعی اند. مثلاً ناهاپیت و گوشال تأثیر حوزه‌های سرمایه اجتماعی را موجب شکل‌گیری جنبه‌های ساختاری، شناختی و رابطه‌ای در آن می‌دانند (Nahapiet & Ghoshal, 1998: 242-266) و این خود تلاشی پایه‌ای برای دیدگاه چندوجهی پس‌پست مدرنیستی است. همچنین در این دوران، سرمایه اجتماعی بیشترین اتکامحتوایی و توجه را به خرد جمعی معطوف کرد (Gootaert, 1998:5).

در ادامه این روند پژوهشگران دیگری بودند که درک چپستی آن را منوط به بستر آن می‌دانستند. به دیگر سخن در اواخر پست مدرن، سرمایه اجتماعی را بر خلاف تصور ابتدای این دوران، همچون منظروف مساق با خود اجتماع می‌دانستند که در ظرف هر اجتماعی (فرهنگ و تمدن و قوم و ملتی) که ریخته شود، داشته‌هایش در خدمت و هم سو با شیوه تفکر و شیوه زندگی آن، در خواهد آمد. گویا که جایگاه سرمایه اجتماعی در دوران پست مدرن ارتقا پیدا کرده و تبدیل به ماهیت جدید و گسترده‌تری شده که مساق با

جدول ۱- شناخت تطبیقی چپستی سرمایه اجتماعی (گردآوری: نگارندگان)

Table 1: Comparative Understanding of the Concept of Social Capital (Compiled by the authors)

نظریه پرداز	سال و دوره	مفاهیم اصلی	برداشت علوم اجتماعی	برداشت معماری و شهرسازی
Alexis De Tocqueville	۱۸۳۵	هدف و منافع مشترک اجتماعی اقشار و گروه‌های مردم	همبستگی و انسجام اجتماعی	تقویت روحیه هم‌فکری جمعی
John Dewey	۱۸۹۹	نقش هدف‌گذاری فرهنگی، انضباطی، علمی و کاربردی	طرفیت اجتماع و شخصیت اجتماعی	توجه به زندگی در فضای شهر
Lyda Judson Hanifan *	۱۹۱۶	ارزش و معنا آفرینی برای ارتقای عملکرد روابط اجتماعی	اولویت هنجارهای اجتماعی بر فردی	اجتماع پذیری کاربردی عمومی
	۱۹۴۰	اهمیت ارزش و هنجارهای پرکاربرد در زندگی روزانه	هنجارهای مرتبط با شیوه زندگی	طراحی مبتنی بر سناریو زندگی
Pierre Bourdieu **	۱۹۸۶	جمع منابع بالفعل و بالقوه در شبکه روابط متقابل پایدار	جایگاه منزلت، حسب و نسب جمعی	بستر شناخت و مراد جمعی

انتفاع جمعی از منابع عمومی	به عنوان منبع اجتماعی - ساختاری	بستر دست یابی افراد به منافع فردی و گروهی	پست مدرن	۱۹۹۰	Coleman***
تعامل فضا - کالبد با شیوه زندگی	مهندسی اجتماع با سرمایه اجتماعی	نقش ساختار حاکمیتی در سطح روابط کلان شبکه‌ای		۱۹۹۰	Douglas North
تقسیم وظایف، تعاون شهروندی	هنجارهای پشتوانه ساز	منبعی برای رشد اجتماعی افراد		۱۹۹۲	
راه کارهای افزایش مشارکت متعهدانه شهروندان در فعالیت‌های عمومی محلی و تأثیر پذیری از خصوصیات شهری	سازمان (شبکه، هنجار، اعتماد) اجتماعی	همکاری و هماهنگی افقی و جمعی برای منافع مشترک		۱۹۹۵	Putnam
	کالبد شهری، عملکرد اقتصاد شهری	رابطه بین کالبد و روابط محلی با عملکردهای شهر		۲۰۰۰	
	مشارکت مبتنی بر مسئولیت‌پذیری	افزایش انسجام اجتماعی و کاهش اختلاف سلیقه مدنی		۱۹۹۶	Lynch & Kaplan
	عمل جمعی شهروندان	اشتراک مساعی شهروندان برای منافع عمومی		۱۹۹۷	Rahan & Brehm
روان‌شناسی محیط در طراحی	تأثیر تعاملات جمعی بر رفتار و ارزش	پدیده‌ای ذهنی شامل تعاملات ناشی از ارزش و نگرش		۱۹۹۷	Newton
نقش نظارت حضور جمع در فضا	سرایت‌پذیری رفتار جمعی	تأثیرگذاری هنجارهای جمعی بر رفتارهای فردی		۱۹۹۷	Pennar
برنامه متناسب با فضا و کالبد	لزوم اعتماد برای پذیرش هنجار	نقش جایگاه اجتماعی افراد در ایجاد ارزش و ارتباط مؤثر		۱۹۹۷	COX
مدیریت شهری محله محور	سازمان و جامعه محلی	مشارکت مدنی و توانایی بین سازمانی در جامعه محلی		۱۹۹۷	Wilson
فرازمانی و بین‌نسلی بودن ابنیه	چسبندگی (ارتباط دائمی) اجتماعی	مجموعه عوامل انسانی و روابط متقابل منجر به فهم مدنی		۱۹۹۸	World Bank
اهمیت فضاهای جمعی عمومی	تعهد، روابط، هنجار و هویت مشترک	متشکل از سه بعد ساختاری، شناختی و ارتباطی		۱۹۹۸	Nahapil & Ghoshal
تسهیل روابط محلی و همسایگی	زندگی محلی	رابطه مشارکت در جمع با واقعیت بینی و پذیرش فردی		۱۹۹۸	Bullen & Onyx
اشتراک منافع، اعتماد و احساس	عواطف و باورهای چندسویه	پیوندهای ذهنی و عینی به صورت شبکه‌ای		۱۹۹۵	Fukuyama
نظارت جمعی بر امکان عمومی	راه‌حل مقابله با مشکلات اجتماعی	ذخیره جامعه از ارزش و منافع مشترک و مثبت جمعی		۱۹۹۷	
تسهیلگری در ارتباط جمعی	هنجارهای ترویجی	هنجارهای غیررسمی تشویق‌کننده رفتاری		۱۹۹۹	
حوزه نفوذ و جذب مخاطب	پیوند و بست اجتماعی	حُرَد (درون گروه)، میانی (میان گروه) و کلان (ارتباطی)		۱۹۹۹	Naryan
سلسله‌مراتب در فضای تعاملی	ماده خام در ساختار جامعه مدنی	تأکید بر فضای شکل‌گیری ارتباطات به جای ارکان ارتباط		۱۹۹۹	Bullen & Onyx

ایجاد فضاهای اجتماع شهری	انرژی و نیروی اجتماعی	دوستی، ایدئال و ارزش مشترک، آگاهی و هم‌فهمی	پسا پست مدرن	۲۰۰۰	Hirschmann
گسترش زیرساخت هوشمند	رشد مهارت‌های ارتباطی در شبکه‌ها	تسهیل دستیابی به اطلاعات از طریق تسهیل در روابط		۲۰۰۰	Hazelton & Kenan
اهمیت ارتباط و تعامل در کالبد	حفظ، توسعه و غنابخشی شبکه‌ها	تفکیک و توجه هم‌زمان به سرمایه‌ها برای توسعه پایدار		۲۰۰۰	European Commission****
توجه به تعارض منافع فرد جمع	تعهد متقابل عملکرد فرد - نهاد جمعی	سنجش انتفاع فردی و جمعی در فعالیت‌های زندگی		۲۰۰۱	Lin
حس مکان و خاطره‌اندگیزی	حافظه فردی از روابط جمعی	پیوند فکری ذخیره شده از روابط، ارزش و فهم مشترک		۲۰۰۱	Cohen & Prusak
پاکیزگی، نظم، نظارت، سرزندگی	هنجار، روابط و هویت جمعی	ارتباط حضور همگانی در شهر با عناصر زندگی شهری		۲۰۰۲	Jacobs
افزایش مشارکت محلی	زندگی اجتماعی و روحیه محلی	دلبستگی محله‌ای، شبکه اجتماعی و مشارکت مدنی		۲۰۰۳	Li, Pickles & Savage
چند کاربردی بودن اثر طراحی	هنجارهای قراردادی و اقتصادی	ارزش و هنجار برگرفته از روابط و منافع موردی - مقطعی		۲۰۰۴	Edwards
قرارگاه رفتار محله‌ای مبتنی بر خودیاری و بسیج محلی و مدیریت یکپارچه شهری	پشتیبانی فکری و عملی مدیریت شهری و برنامه‌ریزی محله‌ای تعامل اجتماعی (محله - شهر)	استفاده اشتراکی از منابع نهادها و کاهش تعارض منافع		۲۰۰۴	Osolen & Lister
		مشارکت مردم در آفرینش و مدیریت محله‌ای - شهری برنامه‌ریزی از قاعده به نوک هرم مدیریت اجتماعی		۲۰۰۶	Thamizoli & Prabhakar
مدیریت تعارض منافع در برنامه	رهبری مدنی با جلب اعتماد مشارکت	به عنوان تحلیلگر روابط خرد برای مدیریت بین‌بخشی		۲۰۱۰	Ognibene
		به عنوان میزان اعتماد بین گروه‌های جامعه حول هنجار		۲۰۱۱	Kenedy Group
توضیحات * در سال ۱۹۱۶ فرض اولیه و در ۱۹۲۰ به صورت دقیقی سرمایه اجتماعی را شامل این موارد تعریف کرد: حسن تفاهم - دوستی - همدردی ** در حقیقت او در ۱۹۷۲ در کتاب «طرح کلی یک نظریه عملی، بر اساس سه مطالعه قوم‌شناسی» به سرمایه اجتماعی اشاره کرد. *** منابع جمعی شامل: اعتماد، اختیار، اطلاعات و تعهد **** شامل سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه طبیعی، سرمایه مصنوع بشر					
منابع کلمن، ۱۳۹۰: ۴۵۸، ۴۶۲؛ غفاری، ۱۳۸۳؛ فوکویاما، ۱۳۷۹؛ پیران، ۱۳۸۵، الف-ب؛ شریفیان ثانی، ۱۳۸۰؛ موسوی، ۱۳۸۵ Putnam et al, 1994, 1995 2000; Narayan & Pritchett, 1997; Chiras & Wann, 2003; Bourdieu, 1993; Lin, 2001; Brehm & Rahn, 1997; Fukuyama, 1995, 1997; Dewey, 1907; The Federalist, 2008; De Tocqueville, 2000; Bourdieu, 2018; Newton, 1997; Feldman & Assaf, 1999; Cox, 1997; Loury, 1977; Wilson: 1997: 745; Murphy, 2007; Osolen & Lister, 2004; Lynch & Kaplan, 1996;					

بر اساس (جدول ۱) می‌توان گفت، اگرچه سابقه نگاه فرابخشی به سرمایه اجتماعی از همان اوایل قرن ۲۱ موجود است<sup>۳۳</sup>، ولی ارائه آن در مطالعات اجتماعی حال حاضر و در قالبی جدید کمتر مورد توجه بوده است. در حالی که در معماری و شهرسازی حال حاضر نیز، پایه و اساس هر گونه مداخله‌ای در بافت، جداره و فضای شهری، نیازمند آگاهی و توجه به جنبه‌های اجتماعی آن است. گویا که معماری و شهرسازی، موجودی زنده است و مطالعات اجتماعی در سبک جدیدش،

همچون دستور العمل پزشکی و روانشناسی، راه کارهای مواجهه با معضلات زندگی جمعی را مراجعه به نظریه اجتماعی که آمیخته ای از خرد جمعی و سرمایه اجتماعی است، می داند.

همچنین با مرور سیر تحول تعریف سرمایه اجتماعی در جدول فوق، می توان گفت هرچند که برخی از این مفاهیم در نقش تعریف کنندگی چپستی آن قرار می گیرند و برخی به چرایی و چگونگی آن اشاره می کنند، ولی می توان به مفاهیم مشترکی<sup>۳۴</sup> دست یافت که تا حد زیادی منعکس کننده چپستی آن هستند. به صورتی که هم زمان با گسترش ابعاد مقوله سرمایه اجتماعی (در زمینه، کاربرد و مفهوم آن) در طول تحولات اجتماعی و علمی مؤثر بر آن، به مقوله نظریه اجتماعی تبدیل شده و می توان تعریف جدیدتری از آن را، در نظریه اجتماعی رصد کرد.

### نگاه تطبیقی به عوامل تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی (چرایی)

در بین دیدگاه های ارائه شده درباره سرمایه اجتماعی، برخی نگاهی کلی تر و سیستماتیک دارند که منجر به دسته بندی محتوایی دیدگاه های موجود می شود. به عنوان مثال، بر اساس نظریات اندیشمندان همچون (Nahapiel & Ghoshal, 1998)، سرمایه اجتماعی از ابعاد ساختاری، شناختی و ارتباطی تشکیل یافته است. در هر یک از دسته ها، می توان انواع نظریات علوم اجتماعی و دیدگاه های تطبیقی در معماری و شهرسازی را نیز رصد کرد. همچنین می توان دسته بندی کل نگر که (Paxton, 1999) درباره دسته بندی سرمایه اجتماعی به دو نوع عینی و ذهنی ارائه کرده است را، بر کل نظریات فوق، شامل دانست. پس می توان با ترکیب این دو نوع (جدول ۲)، به جامعیت مناسبی در زمینه تعریف عوامل تعریف کننده سرمایه اجتماعی، در خاستگاه آن یعنی علوم اجتماعی دست پیدا کرد.

جدول ۲- نگاه ترکیبی - تطبیقی به عوامل تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی (منبع: نگارندگان)

Table 2: Combined-Comparative Perspective on the Constituent Factors of Social Capital (Source: Authors)

منبع	برداشت علوم اجتماعی	برداشت معماری و شهرسازی	منبع	رویکرد
الف	روابط و تعاملات بین عوامل اجتماعی	نقش زمینه اجتماعی و فضا - کالبد در شکل دهی روابط انسانی روابط	ب	ارتباطی
ج	ارزش ها و هنجارهای محتوایی	توجه به (کهن) الگوها، مفاهیم، نماد و ارزش ها در قرارگاه رفتاری	د	شناختی
ه	کیفیت و فرایند شکل گیری ارزش ها	تعریف شدگی کیفیت فضا و کالبد برای تعریف ارزش و قابلیت مکانی	و	ساختاری
	ذهنی: پیوند عاطفی بر اساس احساسات متقابل (۸)	عینی: شبکه ای از ارتباطات برای تبادل رفتاری افراد و اقشار مختلف (۸)		رویکرد <
	ساختاری: پیوند، شکل، ترکیب و تناسب شبکه ارتباط سازمانی منجر به مشارکت اجتماعی - سیاسی - مذهبی (رسمی و غیررسمی)			توضیحات رویکردها
	شناختی: زبان، علائم، روایت مشترک و اعتماد منجر به وابستگی، هنجار، کانال ارتباطی مؤثر و شبکه (رسمی و غیررسمی) مشترک			
	ارتباطی: تعهدات و روابط متقابل و تعیین هویت مشترک			
	Berger-Schmitt, 2002 (د): لنگ، 1395 (ه) Kennedy, 1988 (ج): Bhuiyan & Evers, 2005 (ب) Hazelton et al., 2007 (الف)			منابع

نکته مهم از این هم افزایی نظری، استفاده از نتایج آن در جوامع مختلفی است که اساس برنامه ریزی اجتماعی را بر توسعه پایدار بنا نهاده اند. زیرا فهم درست از عوامل و درک اولیه از شیوه ارتباط آنها در شکل گیری سرمایه اجتماعی، به عنوان دارایی و کالای عمومی بلند مدتی<sup>۳۵</sup> خواهد شد که نه تنها روابط خرد محله ای و شهری را سازماندهی می کند، بلکه وجه مدنی مداخلات شهرسازی و معماری را در بستر مشابه (در سایر شهرها و ملل) را، به مقام تجربه می رساند. حال آنکه این تسری بخشی نتایج سرمایه گذاری در ایجاد نظریه اجتماعی، بدون پرداخت هزینه های آزمون و خطا برای آن جوامع خواهد بود.

در عین حال، نظریه اجتماعی که به صورت فرارشته ای و متناسب با هم افزایی بین بخشی ایجاد گردیده باشد، می تواند

مکان را اساساً امری اجتماعی معرفی کرده‌اند (Low & Altman, 1992; Fried, 1963; Chawla, 1992; Hidalgo & Hernandez, 2001).

با پذیرش ساحت اجتماعی مکان، به نظر می‌رسد که می‌توان دودسته از نظریه‌های پیرامون سرمایه اجتماعی را بر اساس تفکیک نقش آن برای فرد و جمع، به صورت تفکیک شده‌ای به کار بریم (Li, Pickles & Savage, 2003). به دیگر سخن، می‌توان نظرات افرادی را که مبتنی بر نفع افراد از منبع سرمایه اجتماعی است، در معماری به کار بریم. در مقابل، دیدگاه مشارکت محوری شهروندان در انجمن‌های مردم‌نهاد، غیررسمی و رسمی برای ایجاد هماهنگی و همکاری (تحت عنوان شبکه‌های اجتماعی) را در شهرسازی به کار بریم. زیرا بر شیوه‌هایی تأکید می‌ورزند که از طریق آنها سرمایه اجتماعی به عنوان متاع جمعی<sup>۳۶</sup>، به دست می‌آید.

همچنین، می‌توان بر اساس نظرات افرادی چون (Putnam, 1993: 56; 1995) و (Narayan & Pritchett, 1999: 56)، سه نوع مختلف سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، بین‌گروهی و ارتباطی را در سه سطح خرد، میانی و کلان، متناظر با هم در نظر گرفت<sup>۳۷</sup>. بر اساس دیدگاه پوتنام، ارتباط میان اعضای یک جامعه، پایه، بنیاد و اساس همکاری برای دستیابی به اهداف جمعی و فرافردی<sup>۳۸</sup> از راه تعامل و کنشگری، همچنین بروز، شکل‌گیری و معنایابی هنجارها و ارزش‌های جمعی یعنی اعتماد و همیاری، در شبکه‌های اجتماعی است (پیران، ۱۳۸۵ الف؛ موسوی، ۱۳۸۵). اعتماد، نقش تسهیل و تقویت‌گری تعاملات، از طریق افزایش پیش‌بینی‌پذیری رفتاری (اقتباس از: حیدری، ۱۳۸۴: ۲۲) و ایجاد همیاری را دارد<sup>۳۹</sup>.

روابط کلان فی‌مابین تصمیم‌گیران اجتماعی، مدیران شهری و اجتماعی، عوامل اجرایی و اقشار و نهادهای مردمی را به یکدیگر نزدیک‌تر کند (Ognibene, 2010:3). این امر به نوبه خود، بهره‌وری در ساخت، مشارکت در بهره‌برداری از منابع شهری و تنوع‌کاری امکان عمومی را به همراه خواهد شد. زیرا توجه به مسئله چرایی در نظریه اجتماعی، راهکارها و چارچوب‌های ارزش‌شناسی ای به طراحان ابنیه می‌دهد که متناسب با نیاز، خواسته و اراده جمعی در همان بستر است و استقبال مخاطب انسانی از فضا و کالبد معماری و شهرسازی را در پی خواهد شد.

### تطبیق دسته‌بندی‌های سرمایه اجتماعی با فرایندهای معماری و شهرسازی (چگونگی)

انسان به طور ذاتی در ارتباط با محیط، خصوصاً جامعه انسانی بوده و مجموعه این ارتباط را وسیله و راهی برای دستیابی به اهداف و نیازهای زندگی می‌داند. به مجموعه این ارتباطات، کنشگری و تعامل اجتماعی می‌گویند که ساختار زندگی فردی و اجتماعی بشر را تحت عنوان شخصیت اجتماعی او می‌سازد. ارتباط بین ساحت مکان و بررسی شیوه تأثیرپذیری و تأثیرگذاری (تعامل) محیطی، در کنار مطالعه تجارب، احساس و رفتارهای مرتبط با محیط در مخاطب انسانی ابنیه و...، از جمله مهم‌ترین دل‌مشغولی‌های معماران، شهرسازان و پژوهشگران علوم اجتماعی است. این اهمیت تا بدان جا است که بسیاری از ایشان با بررسی ارتباط بین ادراک فضایی و محیطی مخاطب انسانی ابنیه، «تجارب زیسته» و «معانی مکانی» را برای توضیح پایه‌ای در زمینه شکل‌گیری ساحت اجتماعی مکان مطرح کرده و عمق تعریف را تا جایی پیش برده که

جدول ۳- تطبیق دسته‌بندی‌های پیرامون سرمایه اجتماعی با فرایندهای معماری و شهرسازی (منبع: نگارندگان)

Table 3: Comparative Alignment of Classifications related to Social Capital with Architectural and Urban Processes (Source: Authors)

سطح ۴		سطح ۳	سطح ۲	سطح ۱		شبکه سرمایه اجتماعی
طراحی عناصر و اجزای ساختمانی		طراحی داخلی	طراحی معماری	معماری	شناختی	درون‌گروهی (خرد)
طراحی جداره‌های شهری		طراحی ساختمانی			ساختاری	
	طراحی محوطه					
	طراحی چشم‌انداز	طراحی منظر	طراحی شهری			بین‌گروهی (میانی)
برنامه‌ریزی فضای شهری		طراحی فضای شهری		شهرسازی		
		مدیریت فضای شهری	برنامه‌ریزی شهری			ارتباطی (کلان)
فعالیت‌های درون‌کاربری‌های کلان در سطح معماری و شهرسازی: روابط عمودی میان طبقات مختلف اجتماعی، اقتصادی و قدرت و نیز روابط میان مردم و ساختارها و نهادهای رسمی و حکومتی				مشارکت مدنی	سطح ۱ (کلان)	
فعالیت بین‌کاربری‌های مناطق شهری: شامل پیوستگی‌های عمودی فرافردی (حس مسئولیت تعمیم‌یافته فرد، برابر جامعه) و افقی فردی (حس مسئولیت متوازن فرد، برابر فرد) میان گروه‌ها				شبکه‌های اجتماعی	سطح ۲ و ۳ (میانی)	
فعالیت‌های درون‌کاربری‌ها در واحدهای همسایگی: روابط میان افراد در درون گروه‌ها شامل پیوستگی‌های افقی (روابط و هنجارها) میان مردم آشنا اعضای خانواده، دوستان، همکاران، محلات و... سازمان‌های محلی (انجمن، باشگاه و گروه‌های اجتماعی رسمی و غیررسمی)				ارتباطات همسایگی	سطح ۴ (خرد)	
<p>کاوسی و کیاسی، ۱۳۸۸؛ هنرور، پارسیان خمری و طراوت، ۱۳۹۴؛ زین آبادی، ۱۳۸۷؛ Li, Pickles &amp; Savage, 2003; Putnam, 1995; Putnam, 2000; Narayan &amp; Pritchett, 1999; European Commission, 2000, Bain &amp; Hicks, 1998;</p>						

## یافته‌ها

به‌طورکلی می‌توان گفت، مفهوم سرمایه اجتماعی، با همه تنوع و بسط بودن دامنه کاربرد و تعاریف برآمده از آن، خاستگاهی در مکتب جامعه‌شناسی پراگماتیستی آمریکایی دارد. تأکید اصلی آن بر بررسی چیستی، چرایی و چگونگی کنش و واکنش‌ها، بر اساس هنجارهای جمعی پذیرش‌پذیر و منجر به اعتماد متقابل میان مخاطبان و ذی‌نفعان (افراد دخیل یا حاضر در آن محیط اجتماعی) است. هدف وجودی سرمایه اجتماعی در چنین دیدگاهی، افزایش تعامل انسانی (کنش - واکنش) از طریق شبکه‌های اجتماعی جدید یا تقویت و به‌سازی شبکه‌های موجود، در راستای دستیابی به اهداف پیش‌بینی‌پذیری به نام «هنجار و ارزش»‌های جمعی است.

در واقع، سرمایه اجتماعی که در ساحت فکری پست‌مدرنیسم به‌عنوان امری «سودبخش»، از طریق قبول اراده حاکم، ارزش و هنجارهای وضع موجود معرفی شد، دیدگاهی با ظاهر مثبت نسبت به استفاده ابزاری و منفی از آن بود که برخلاف زمینه‌های توسعه پایدار در معماری و شهرسازی، و به‌صورت عام بر خلاف منش کلی پست‌مدرنیسم<sup>۴</sup>، است. زیرا در استفاده ابزاری و منفی از آن، اساساً به‌گونه‌ای نسبت به چینه‌ساز اراده فرد، گروه و اجتماع می‌پردازند که جریان‌های قوی‌تر و موج‌جهانی‌تر، بر خواست و اراده فرد و گروه و اجتماع‌های کمتر توسعه‌یافته یا سنتی‌تر فائق خواهند آمد. پس می‌توان

مثبت برای مسئولیت‌های اجتماعی هر جامعه (شبکه) ای، نیازمند فرایندی مثبت و مبتنی بر اعتماد برای تبدیل سرمایه اجتماعی، به نظریه اجتماعی، از طریق ارتقای شبکه اجتماعی به نهاد مسئولیت اجتماعی است.

براین اساس، دستیابی به این هنجار و ارزش‌ها، اگرچه قدمتی در طول تاریخ حیات جمعی بشر دارد، ولی «پیش‌آگاهی» افراد در تعامل و تقابل با دیگران، مرتبه‌ای است که فراتر از برطرف ساختن نیازهای عادی و اهداف فردی، بلکه در راستای شکل‌گیری و رشد «شخصیت اجتماعی» او و دستیابی به «اهداف جمعی» است.<sup>۴۲</sup> در تطبیق این تغییر دیدگاه در علوم اجتماعی، باید گفت هم‌زمان شده است با شکل‌گیری فضای باز پست‌مدرنیسم در معماری و شهرسازی و گسترش ارتباط‌های مردمی در فضاهای شهری که بستر فراخ‌تری برای این کنش‌های متقابل ایجاد گردید. این فضای جدید باید ایجاد شیوه اقناع‌گری چندوجهی علمی - فرهنگی - منطقی در مورد پدیده‌های مورد مواجهه انسان پست‌مدرن گردید.

این‌چنین امری در کنار شیوه تفکر پست‌مدرنیسم در پذیرش نسبی مفاهیم مختلف، فضای بازی ایجاد کرد که موجب ورود این مفهوم به سایر رشته‌های مرتبط با علوم اجتماعی، گسترده و پیچیده‌تر شدن ابعاد آن شد. به‌صورتی که اثرهای این تعاملات اجتماعی تا حدی است که موجب تغییر شیوه زندگی و یک اصل مهم در شهرسازی و معماری از پست‌مدرنیسم تا به حال گردیده است. در این بین با ورود جامعه جهانی به دوران پساپست‌مدرنیسم، شاهد ورود صنعت IT در بخش‌های مختلف زندگی اجتماعی، و شکل‌گیری فضا و ارتباط مجازی با کارکردهای مثبت و منفی آن هستیم. مهم‌ترین چالش این عرصه برای اجتماع، «فرسایش بیشتر روابط اجتماع» و کاهش «مجاورت مکانی»، در نتیجه کاهش شانس برقراری ارتباط و تعامل منجر به انتقال پایدار هنجارها است (COE, 2008; Forrest & Kearns, 2001:2128).

مسئله توجه به بستر اجتماعی تحت عنوان گفتمان‌های پست‌مدرنیستی، نیز باعث گشته که در عین نیاز به حفظ و نهادینه‌سازی برخی ارزش‌ها و سنت‌های ملی، فرهنگی، قومی و مذهبی، مسئله بررسی اصالت‌های اجتماعی، دیگر محدود به بهره‌گیری از سنت‌ها، ریشه‌ها و خاستگاه آنها نمانده، و به گفتمان جدید پساپست

گفت این نوعی بازآفرینی اراده جریان اصلی مدرنیستی و موج جهانی‌شدن در عرصه شیوه زندگی و تفکر بشر، اما در ساختاربندهی اجتماعی جدیدی است و همچنین همانند خاستگاه مدرنیستی‌اش، بر خلاف منش حقوق بشری در زمینه آزادی بیان، انتخاب شیوه فکر و اراده انسانی برای کنشگری و خصوصاً تأثیرگذاری و ایجاد تغییر در فرایندهای حیات جمعی در نهادهای اجتماعی کوچک‌تر، ملل و فرهنگ سنتی و بومی‌گرا است.

این استفاده ابزاری از سرمایه اجتماعی توسط رسانه‌های جریان اصلی بر علیه اصول مدنی، در جامعه دموکراتیک گرفته تا جوامع با بافت نیمه سنتی، باعث ایجاد زمینه فکری منفی در تجربه جوامع معاصر و کم‌فروغ شدن زمینه‌های مثبت آن<sup>۴۱</sup> نیز گشته است. پس می‌توان چنین استدلال کرد که هم‌زمان با تغییر شیوه تفکر در پساپست‌مدرنیسم فعلی، زمان جایگزینی چنین امر سلطه‌جویانه و تمهید تسلیم طلبانه ای، با «نظریه اجتماعی» است. زیرا اگر سرمایه اجتماعی، ظرفیتی برای تسهیل‌کنندگی (هماهنگی و همکاری) برای دستیابی به اهداف احتمالاً فرهنگی و غیرمادی در سطح گروه و جامعه است، ولی نظریه اجتماعی، با تجمیع عوامل و ایجاد جامعیت در "سازوکارها و نیروهای موجود عینی و ذهنی در خود جامعه سعی می‌کند علت‌ها، چگونگی، مسیر و تضادهای رشد را دریابد و راه‌های ریشه‌ای توسعه را نشان دهد" (رئیس دانا، ۱۳۹۳: ۴۳).

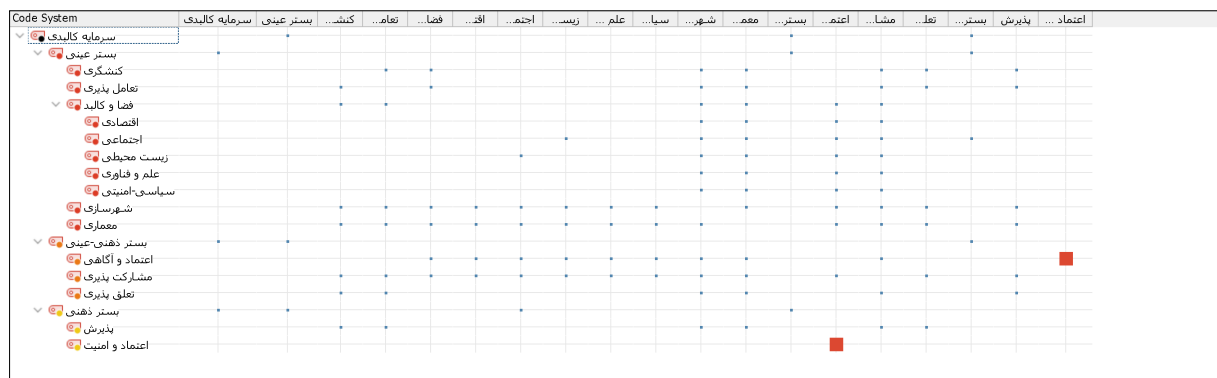
بر اساس چنین امری، عبور از سرمایه اجتماعی به نظریه اجتماعی مطرح شده است. زیرا برای تعریف هنجار و ارزش‌های طبقات مختلف از طریق شکل‌دادن به شبکه‌های هدفمند با ارزش‌های خرده فرهنگی در دوران پست‌مدرنیسم، سرمایه اجتماعی در پساپست‌مدرنیسم باید «کارکرد متعادل» داشته باشد. یعنی در تعریف هنجارهای شبکه‌های اجتماعی، مسئله‌ها به‌صورت چندوجهی دیده شوند و خواسته‌های جمعی بر اساس خرد نخبگانی و خرد جمعی به اشتراکات تعدیل‌کننده‌ای دست پیدا کنند. این امر سبب افزایش جامعیت نفع فردی - جمعی اهداف آنها، و گسترده‌سازی زمینه کارکردی جامعه مخاطب و افزایش پایگاه اجتماعی آن خواهد بود. پس سرمایه اجتماعی در این نگاه جدید، مستلزم شرایطی بیش از وجود شبکه‌ها و ارتباطات اجتماعی است. در واقع مسئله سازماندهی کل این شبکه به سمت کارکرد

مدرنیستی که بستر اجتماعی باشد متکی گردد (Adapted From: DFID, 1999; Sakata, 2002). مجموع این شرایط در علوم اجتماعی، این امر رجوع به نظریه (سرمایه) اجتماعی به عنوان جان‌مایه جامعه تمدنی را مطرح کرده است (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰). این نظریه اجتماعی، خود به عنوان بستر اجتماعی در معماری و شهرسازی شناخته می‌شود، و حاوی شیوه زندگی (Life Style) و شیوه تفکر<sup>۴۳</sup> (Thinking style) است که منعکس‌کننده نیازمندی‌های انسانی و پایه‌ای برای توسعه پایدار، در قالب سرمایه اجتماعی است.

در ادامه به نظر می‌رسد، با شروع دوران پسا پست‌مدرنیسم، تعدیل خواسته‌ها، عادت و نیازهای انسانی توسط تجمیع بین خرد نخبگانی و خرد جمعی، تحت عنوان «نظریه اجتماعی» هم در علوم اجتماعی و هم در شهرسازی و معماری اتفاق افتاده است. به دیگر سخن، جوامع در فضای فکری و عملی پسا پست‌مدرن، منشأ جدیدی از کنشگری را تجربه می‌کنند که اگرچه پایه‌های آن در گسترش افکار پست‌مدرنیسمی همچون سرمایه اجتماعی (شخصیت اجتماعی و اهداف جمعی) است، ولی اکنون در مرحله‌ای بلوغ خود، به جایگاهی برای تأثیرگذاری بر جوانب مختلف تصمیم‌گیری برای دست‌اندرکاران اجتماعی (زنگنه و همکاران، ۱۳۹۰)، در زمینه‌های کل‌نگرانه‌ای همچون جامعه‌شناسی، اقتصاد، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری ارتقا یافته است (Szreter, 2000: 56-78). به صورتی که کمتر تصمیمی بدون توجه به تأثیرهای نظریه اجتماعی در ساحت فکری جوامع حال حاضر، قابل تبیین و تحلیل است (Yokoyama, 2006: 13)، و این خود، حاصل گسترش مفهوم اولیة سرمایه اجتماعی، به مقوله‌ای بین‌رشته‌ای، بین فرهنگی و فراملیتی در این دوران است.

در حقیقت، نظریه اجتماعی با درک واقع‌نگرانه به شیوه زندگی انسان پسا پست‌مدرن، متوجه سیال و نایکسان بودن شاخص‌های چارچوبی (استاندارد) آن شده است و مسئله تفسیرپذیری برخی جنبه‌های غیرحیاتی سرمایه اجتماعی را در ارزش‌های یکسان ولی وضعیت متفاوت جوامع مختلف را برای "گذر از سرمایه اجتماعی" (Winter, 2000: 2)، و ارتقا جایگاه آن به عنوان منبعی برای افراد آن گروه‌ها (کلمن، ۱۳۹۰) پذیرفته است. این تغییر دیدگاه در بعد نظریه‌پردازی علوم اجتماعی، با توجه به جایگاه مادر تخصصی آن برای رشته‌های دیگری همچون معماری و شهرسازی (خصوصاً در حال حاضر که بیش از هر زمانی به دستاوردهای این علوم وابسته‌اند)، باعث شکل‌گیری مدلی تبیین‌گر درباره عوامل تعیین‌کننده شیوه زندگی در این دوران خواهد شد.

در این مرحله از پژوهش نیازمند ایجاد یک دسته‌بندی (شکل ۱۱) برای هم‌افزاکردن موضوعات و مفاهیم مرتبط با آنها (شکل ۱۲) برای شکل‌گیری مضمون مد نظر این پژوهش، یعنی «سرمایه کالبدی» هستیم. زیر موضوعات پیشنهاد شده برای شکل‌گیری این مضمون، اگرچه برآمده از مضامین استخراج شده در مراحل قبلی است، ولی به صورت محقق ساخته‌ای به کار گرفته شده‌اند.



شکل ۱۱- شبکه ارتباطات مفهومی دسته‌بندی محقق ساخته از زیرموضوعات و مفاهیم سازنده مضمون «سرمایه کالبدی» (منبع: خروجی نرم‌افزار MAXQDA توسط نگارندگان)

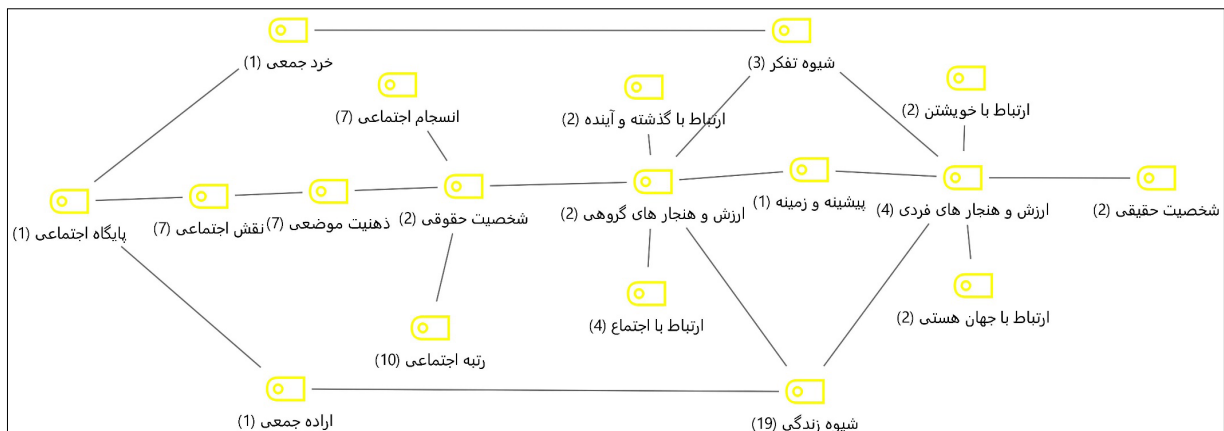
Image 11: Conceptual Network of the Researcher's Classification Constructed from Subthemes and Constituent Concepts of the "Physical Capital" Theme (Source: Output from MAXQDA Software by the authors).



شکل ۱۲- بازنمایی مفهومی از پرکنش ارتباطی و میزان کمی پرداخته شدن به زیرموضوعات و مفاهیم سازنده مضمون «سرمايه كالبدی» در این پژوهش (منبع: خروجی نرم افزار MAXQDA توسط نگارندگان)

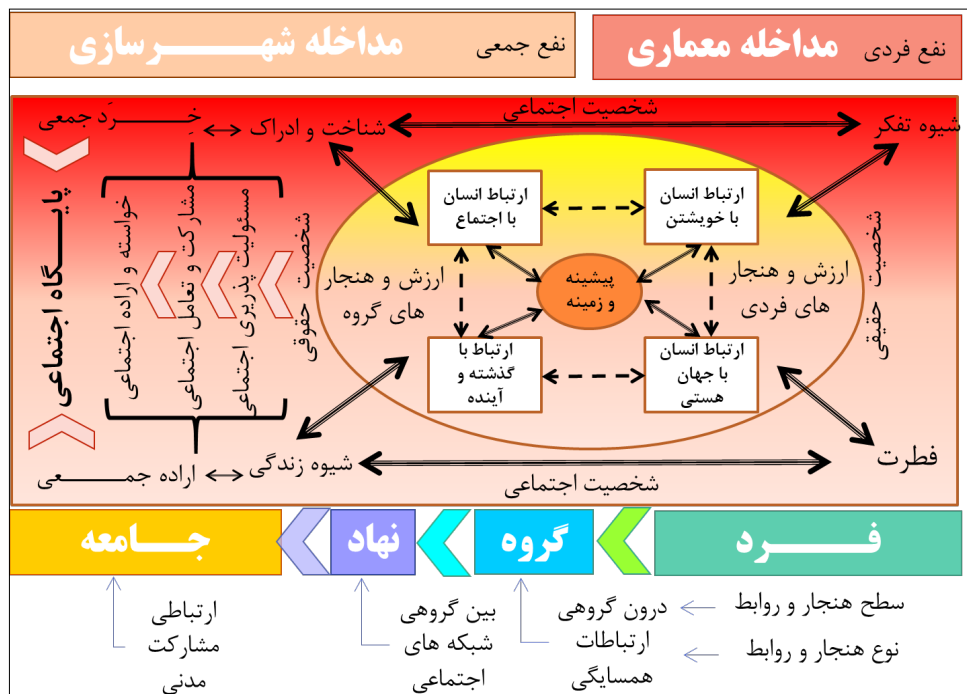
Image 12 - A conceptual representation of communication dispersion and the quantitative attention to subtopics and construct concepts of "physical capital" in this research (Source: MAXQDA software output by the authors)

کاربرد چنین دسته بندی و شبکه یابی از مفاهیم، موجب شکل گیری ارتباطی در سطح بالاتر از متن منابع مورد استفاده می گردد. به گونه ای که ارتباط های استخراج شده از منابع مورد استفاده در ۷ سطح اولیه، موجب تأیید ارتباطات بین زیر موضوعات پیشنهاد شده و محقق ساخته بر اساس نمایش تعداد مفاهیم تأییدکننده این ارتباطات می گردد (شکل ۱۳). در نهایت، بعد از بازنمایی گرافیکی این رابطه یابی انجام شده، دستیابی به مدلی (شکل ۱۴) در معماری و شهرسازی متناظر با آن، به گونه ای است که پدیده های اجتماعی- فرهنگی را به لحاظ کارکردی، با پدیده های محیطی، زیستی و روانی مرتبط خواهد کرد. تعریف کنندگی معماری و شهرسازی را از کالبد سازی به تعریف کننده شیوه ی زندگی ارتقاء می بخشد.



شکل ۱۳- ساختار ارتباط و تعداد مفاهیم تأیید کننده ارتباط پیشنهاد شده بین زیر موضوعات مضمون «سرمايه كالبدی» (منبع: خروجی نرم افزار MAXQDA توسط نگارندگان)

Image 13: Structure of Relationships and Number of Supporting Concepts for the Proposed Connections between Subthemes of the "Physical Capital" Theme (Source: Output from MAXQDA Software by the authors).



شکل ۱۴- مدل مفهومی تطبیق نظریه اجتماعی با معماری و شهرسازی از دیدگاه این پژوهش (منبع: نگارندگان)

Image 14: Conceptual Model for the Alignment of Social Theory with Architecture and Urban Planning from the Perspective of this Research (Source: Authors)

جدول ۴- تطبیق شاخصه های مشترک نظریه اجتماعی با معماری و شهرسازی (منبع: نگارندگان)

Table 4: Comparative Alignment of Common Characteristics between Social Theory and Architecture and Urban Planning (Source: Authors)

عینی	تعامل پذیری	توانایی فرد برای تأمین ضروریات مادی و مایحتاج زندگی (خوراک و پوشاک، مسکن و وسیله و...)
عینی - ذهنی	کنشگری	ادراک فرد از توانایی برای انجام مشارکت از طریق قرارگیری در مکان و موقعیت هنجار اجتماعی درست
عینی - ذهنی	تعلق پذیری	ادراک فرد از کیفیت ارتباط و پیوند با منابع انسانی شبکه های اجتماعی همچون خانواده، همسایه و...
عینی - ذهنی	مشارکت پذیری	میزان کنشگری عینی یا ذهنی افراد در موارد و مسائل مطرح برای اعضای گروه هایی که عضو هستند
ذهنی	اعتماد و امنیت	اعتماد به نفس، عزت نفس و احساس اطمینان از تعهدات ایجاد امنیت و امان بودن برای دسترسی به منابع
	پذیرش	ادراک فرد از توان عینی و ذهنی در حیات اجتماعی او که نشان دهنده پذیرش و به رسمیت شناخته شدن توان نقش آفرینی و دستیابی به شخصیت و هویت اجتماعی او توسط سایر افراد شبکه های اجتماعی مرتبط با او

براین اساس به نظر می رسد نظریه اجتماعی در معماری و شهرسازی حال حاضر، سازه ای است متشکل از ابعاد مادی و معنوی. یافته کلی این پژوهش این است که گسترش و تسهیل تعاملات فردی - جمعی در فضاهای معماری و شهرسازی، باعث ایجاد شهری انسانی در تناظر با شبکه ارتباطات و پیوندهای اجتماعی می گردد (جدول ۴). براین اساس، شاخصه های عینی و ذهنی متعددی در هر فعالیت فردی - اجتماعی وجود خواهد داشت که به مثابه «شناسنامه کنشگری» و نشان دهنده «شخصیت اجتماعی» و «جایگاه تعاملی» افراد حقیقی و حقوقی حاضر در آن محیط است. مجموعه این عوامل، تشکیل دهنده «پایگاه اجتماعی» است. در حقیقت در پایگاه اجتماعی، تعاملات هدفمندی برای دستیابی به ارزش های مورد توافق جمعی در جریان است که نام آن کنشگری برای کسب جایگاه تعاملی و منافع ضمنی آن است. منظومه ی پیشنهادی این پژوهش برای چنین امری در موارد زیر قرار می گیرد:

Table 5: Comparative Alignment of Common Characteristics between Social Theory and Architecture and Urban Planning (Source: Authors)

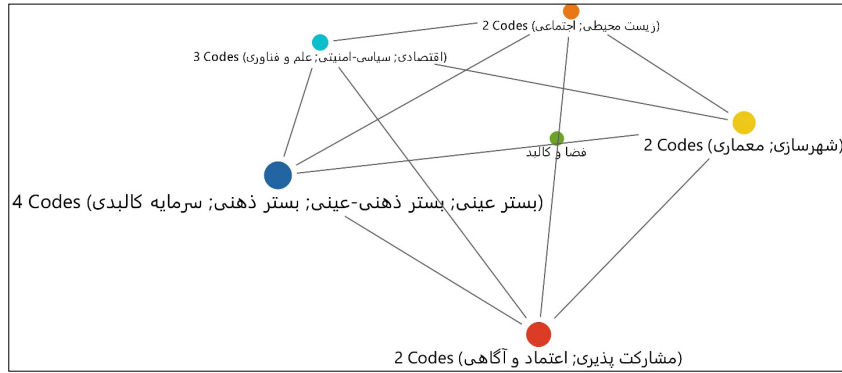
شرایط بروز و ظهور	مطالعات اجتماعی <sup>۵</sup>	معماری و شهرسازی
احساس فرد نسبت به خود از طریق درک ظرفیت، قابلیت و کیفیت فضایی	ذهنیت موضعی	حس مکان <sup>۱</sup>
ایجاد شرایط اجتماع پذیری برای فرد	نقش اجتماعی	دلبستگی مکانی <sup>۲</sup>
تسهیل کنش های فردی جمعی برای بهبود شرایط عینی زندگی، مثل نظافت و بهداشت عمومی شهر، بهبود شرایط شغلی، بهبود شرایط اقتصادی، امنیت و...؛ سلامت اجتماعی و بهداشت روانی فردی - جمعی	رتبه اجتماعی	رضایت مندی سکونتی <sup>۳</sup>
احساس تعلق و هم نوابی به یک کل به نام (گروه یا نهاد، فضا و کالبد عمومی) اجتماع، در نتیجه تأثیر متغیرهای سطح کلان بر روی شخصیت افراد	انسجام (سرمایه) اجتماعی	هویت مکانی <sup>۴</sup>
(1) Stedman, 2003; Jorgensen & Stedman, 2006; smith, 2011 (2) Lewica, 2010 (3) Bonaiuto, et al, 1999 (4) Twigger-Ross & Uzell, 1996 (5) کلمن 1390		منابع

آنچه در این بین مهم است، بستری است که این شرایط را مهیا می کند (جدول ۵). به دیگر سخن، شبکه اجتماعی باید دارای رویکرد های عملکردی به صورت پایه در زمینه های «آگاهی بخشی»، «اعتماد آفرینی»، و ایجاد «حس تعلق» برای «مشارکت افزایی» باشد (شکل ۱۶). مراد از آگاهی بخشی، دسترسی افراد به اطلاعات مرتبط با زمینه های حیات و کار اجتماعی خود است. چنین امری موجب ادراک درست و به موقع آنها از حقوق، وظایف و شرایط مرتبط با کنشگر های اجتماعی آنها می گردد. پس با رضایت مندی سکونتی و ایجاد تجربه های مثبت و کم هزینه، از نوع پیشگیرانه و ترقی ساز برای ایشان ارتباط مستقیمی دارد.

از دیگر سو اعتماد آفرینی به عنوان پیش شرط آغاز و ایجاد، و شرط بقای کارکرد هر کنشگری اجتماعی در فضا و کالبد ابنیه است. زیرا در نبود اعتماد به فعالیت های اجتماعی جاری در یک فضای کاربری یا نبود اطمینان از شرایط و کیفیت ساخت آن، چه بسیار تجربه های ناموفق در معماری و شهرسازی دوران مدرن تا بعد از آن را رقم زده است. به دیگر سخن عدم توجه به عوامل نظریه اجتماعی در زمینه هایی مثل مکان یابی، تراکم دهی، طراحی معماری و شهری، بازده تأسیساتی و انرژی و... که باعث کاهش زمینه اعتماد به سبک طراحی و نوع معماری، و سپس کاهش رتبه اجتماعی آن ها شده است. همین امر در مراحل ساخت (نظارت و اجرا) بین کارفرما، مجری و ناظر از یک سو و کارفرما از سویی دیگر نیز وجود دارد. متعاقباً تجربه های زیادی از کارهای ناتمام یا بد تمام نیز وجود دارد که مسئله اعتماد بین افراد دخیل در آن، مهم ترین عامل تعیین کننده بازخوردهای جامعه مخاطب آن بوده است.

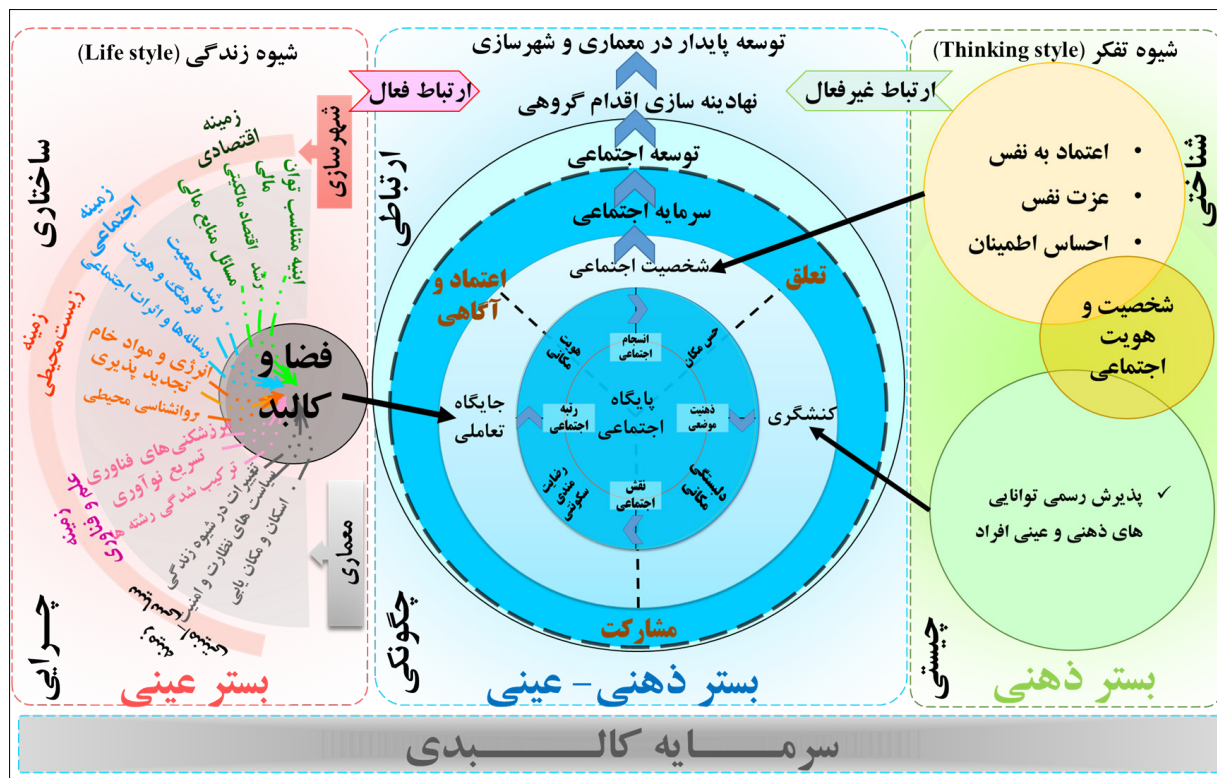
از سویی دیگر مسئله شیوه بیان و حل موضوع دلبستگی مکانی برای دستیابی به نقش اجتماعی در ابنیه است. زیرا امکان کمی و کیفی ارتباط و کنشگری در اجتماع، از طریق بستر و نظام هزینه - فایده ای است که در آن ایجاد گشته است. یعنی اگر شیوه طراحی، کیفیت اجرایی و میزان درخور بودن فضا یا اتفاقات اجتماعی مطلوب افراد، متناسب باشد، احتمال مشارکت آنها بیشتر می گردد و برعکس. این چنین است که به مسائلی که سهولت کنشگری (حضور، جابه جایی، ارتباط گیری) را در فضای معماری و شهرسازی افزایش می دهد، به دیده مثبت و اثربخشی در زمینه زنده ساختن فضا نگریسته می شود.

در نهایت به منظور هم افزا کردن یافته های این پژوهش، نیازمند هم افزا کردن آنها به شیوه های انطباق و ارتباط دهی آنها هستیم. در این مرحله، ضمن پایبندی به دسته بندی پیشنهاد و تأیید شده توسط مفاهیم در شکل قبلی، به سطح جدیدی از هم افزایی دست پیدا می کنیم که حاصل اضافه شدن اهداف پژوهش نیز است. به بیانی دیگر، سرمایه کالبدی، به عنوان مفهومی چند بعدی که برآمده از ساحت های مختلفی است نمایش داده شده است. چنین دیدگاهی به واسطه بین رشته ای بودن و فرایند دستیابی به آن، بهره گیری از تفسیرهای ساختاری را به سمت ایجاد چارچوبی سوق داده است که لایه های مفهومی ۷ گانه ای از آن پشتیبانی می کند.



شکل ۱۵- شبکه ارتباط مفهومی اولیه و استخراج شده توسط هوش مصنوعی بین زیرموضوعات اصلی و سازنده مضمون محقق ساخته «سرمایه کالبدی» (منبع: خروجی نرم افزار MAXQDA توسط نگارندگان)

Image 15: Initial and Extracted Conceptual Network Generated by Artificial Intelligence between Main Subthemes and Constituent Themes of the "Physical Capital" Research (Source: Output from MAXQDA Software by the authors)



شکل ۱۶- فرایند پیشنهادی برای شکل‌گیری سرمایه کالبدی در معماری و شهرسازی حال حاضر (منبع: نگارندگان)  
(Proposed Process for the Formation of Physical Capital in Architecture and Urban Planning (Source: Authors: ۱۶ Image)

## بحث و نتیجه‌گیری

تفاوت مهم این پژوهش در تعریف و به‌کارگیری مقوله سرمایه اجتماعی، در نگاهی است که به تعاریف ارائه شده پیرامون آن دارد. در واقع با نگاهی فلسفی، این موارد را در سه دسته «چیستی، چرایی، چگونگی» به سمت شناخت و دسته‌بندی هدفمندی برده است که حاصل آن، امکان هم‌افزایی این موارد و ارائه نظریه‌ای بین‌رشته‌ای را فراهم کرده است. زمینه این نظریه‌پردازی، گذر از خنثی و ابزاری بودن سرمایه اجتماعی به تأثیرگذاری مثبت نظریه اجتماعی است. نظریه اجتماعی در دو بخش عمده معماری و شهرسازی کاربرد دارد. نخست در زمینه طراحی پژوهی (برنامه‌دهی و فرایند بیان و حل مسئله)

با فضا و کالبدی که اکنون به «ساحت مکان» ارتقا پیدا کرده‌اند، حس مطلوبیت و مقبولیت محصول طراحی که اکنون سرمایه کالبدی شده است، در نزد ایشان افزایش خواهد یافت. این همان امری است که در روان‌شناسی محیطی بدان قابلیت محیطی می‌گوییم. یعنی فرایند دستیابی به سرمایه کالبدی این‌گونه است که سرمایه اجتماعی که ماده خامی هم‌ردیف با قابلیت‌های بالقوه محیطی است را، هم‌زمان با ارتقای آن به نظریه اجتماعی، کنشگری متقابلی به‌عنوان مداخلات کالبدی در معماری و شهرسازی اتفاق افتد که چون بر اساس توجه به قابلیت‌های محیطی است، تلاش بر این شود که به سمت هم‌افزایی بین قابلیت‌های محیطی و خواسته‌های مخاطب انسانی در ساحت فضایی مکان حرکت کند.

هدف اجتماعی از ارائه نظریه سرمایه کالبدی، اشاعه مسئولیت‌پذیری اجتماعی «فرد، گروه، نهاد و جامعه» در قبال آن دست از مشکلات اجتماعی است که در رابطه با فضا و کالبد زندگی مطرح است. مهم‌ترین این عوامل در پژوهش جاری تحت عنوان شیوه زندگانی زیبایی‌شناسی (منعکس در شیوه تفکر) دوران بیان شد. براین اساس، در این پژوهش تلاش گردید مفهوم سرمایه اجتماعی را مورد بازشناسی تطبیقی و فلسفی قرار داده، و با گسترش زمینه و کاربرد آن، به مبانی نظریه اجتماعی بین‌رشته‌ای دست پیدا کند. در تعریف کاربرد این نظریه اجتماعی، تلاش گردید که امر ساخت و سازه ایجاد ساحت مکان ارزش مدار، تحت عنوان سرمایه کالبدی ارتقا پیدا کند. این سرمایه کالبدی شامل ابعاد مادی و معنوی قابل تجلی در قابلیت‌های محیطی، توسط مداخلات معماری و شهرسازی است.

بر اساس اهداف ترسیم شده در این پژوهش، می‌توان گفت مضمون پیشنهادی «سرمایه کالبدی»، به پشته‌ها مفاهیم متعدد و سازماندهی شده‌اش، پوشش دهنده رشته‌های متعدد دخیل در شکل‌گیری فضا و کالبد شهری است. به صورتی که با اتکا به آن می‌توان فرایندهای متعدد در برنامه، طراحی و مدیریت فرایندهای معماری و شهرسازی را به سمت اهداف کلان و چند وجهی سوق داد. دستاورد مهم این چارچوب دهی به نفع اهداف توسعه پایدار در معماری و شهرسازی، افزایش زیست‌پذیری و اقبال عمومی به حضور مستمر و تکرارپذیر در فضاهای طراحی شده خواهد بود. همچنین افزایش ظرفیت‌های مکان برای فعالیت‌های با نشاط و خاطره‌انگیزی را به‌واسطه

است. بدین صورت ابزار و شاخصی برای درک زمینه اجتماعی مداخلات معماری و شهرسازی را به دو صورت زیر فراهم می‌کند (شکل ۱۶):

- فعال (اکتیو): تعامل نظری با مطالعات اجتماعی به‌منظور تعدیل مداخلات کالبدی - فضایی با شناخت شیوه زندگی مخاطب انسانی. بدین صورت بافت فکری طراحان برای بیان و ارائه راه‌حل‌های طراحی به شیوه نگاه و خواسته مخاطبان نزدیک‌تر می‌گردد و محصول طراحی بیش از آنکه حاصل خواست و اراده سبک‌های طراحی و معماری باشد، حاصل خواست روح اجتماعی هر قوم و ملت و فرهنگی است. بدین صورت سرمایه اجتماعی به مقام نظریه اجتماعی ارتقا پیدا کرده و مورد اتکای طراحان قرار می‌گیرد.

- غیرفعال (پسیو): همان‌گونه که بسیاری از صاحب‌نظران محصول طراحی ابنیه در قالب معماری و شهرسازی را به‌عنوان شاخصه‌ای تمدنی محسوب می‌دارند، برای عبور از وضعیت تکثر پست‌مدرنیستی و دستیابی به شاخصه «وحدت در عین کثرت»، به دنبال دستیابی به «فضای تعاملی» است. این چنین فضایی متناظر و متناسب با شیوه زندگی پساپست‌مدرنیستی حاضر است و رسالت انعکاس شیوه تفکر اجتماعی هر حوزه فرهنگی را در قالب فضا و کالبد، به انجام می‌رساند. در بخش دوم باید بیان کرد که نظریه اجتماعی ساحت مکان را بر اساس زمینه‌های مشترک با معماری و شهرسازی، شکل می‌دهد. بدین صورت مهندسی ابنیه را از امر ساخت‌وساز به سمت ارزش‌آفرینی سوق می‌دهد. جمع این دو تأثیر بررسی شده باعث ادغام نظریه اجتماعی همچون روحی در کالبد معماری و شهرسازی می‌گردد. این چنین خواهد بود که ظرف فضا و کالبد را می‌توان حاوی مظلوفی از خواست و توان هر حوزه فرهنگی در شکل دادن به ساحت مکان دانست و آن را به شناخت، ادراک، سنجش، مقایسه و زیبایی‌شناسی نشست (شکل ۱۴).

در این نظریه، سرمایه کالبدی، آن چیزی است که از سرمایه اجتماعی و در مرحله‌ای بالاتر، نظریه اجتماعی به‌عنوان روح جاری در بافت کالبدی - فضایی محیط زندگی افراد ایجاد شده است. پس می‌توان گفت به دلیل افزایش حس «این‌همانی» بین شخصیت اجتماعی فرد (شخصیت حقیقی) و اجتماع (شخصیت‌های حقوقی)

تطبیق با نیاز و خواسته‌های طیف وسیعی از مخاطبان و بهره‌برداران ایجاد خواهد کرد.

در مجموع این فضای تعاملی که توسط طراحی و برنامه ریزی چند بعدی ایجاد گشته است می‌تواند با ایجاد حس مکان و تعلق مکانی، موجب مشارکت و همیاری اجتماعی در مراحل نوسازی و بهسازی ابنیه نیز گردد. زیرا هویت اجتماعی اقشار متعددی را با فضا و کالبد پیوند زده و حس

مسئولیت اجتماعی ایشان را نسبت به وضعیت فضا و کالبد، جلب می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت، سرمایه کالبدی، با عبور از تعاریف مرسوم درباره سرمایه اجتماعی، نگاهی گسترش و عمق یافته تری نسبت به عوامل مختلف محیطی داشته و معرف تلاش‌های منعطف و گسترده طراحان و برنامه ریزان محیطی برای شناخت، تسلط و فرایند نگاری آنها است.

## پی‌نوشت‌ها

۱- مشارکت و همیاری، حس مسئولیت اجتماعی و اعتماد عمومی

۲- اگرچه همواره بخشی از معماری و شهرسازی به اجتماعیات اختصاص داشته و دارد، ولی در دوران حاضر که از مدرنیسم و نفی سنت‌ها و پست مدرنیسم که همه‌الگویی را بیان می‌کردند، عبور کرده و در پساپست مدرنیسم، نه خواهان بازگشت به تقلید از سنت‌ها، نه نفی آن‌ها و نه به دنبال استفاده تعریف نشده از آنهاست. بلکه مباحث روانشناسی محیطی را پیش کشیده و طراح معماری و شهرسازی را در مقام سازنده آرمانشهر خویش میدانند و پژوهشگر این عرصه را، نظریه پردازانی میدانند که از رهگذر حکمت، به تعادل بین عوامل متعدد توسعه جامعه خویش مبادرت می‌ورزند.

۳- Social Capital

۴- عصر مدرنیسم که به «یک راه، یک حقیقت، یک شهر» معتقد بود مرده است، عصر پست مدرنیسم که معتقد به «هر چیز قابل قبول است» دیگر در حال خروج از صحنه است و امروزه باید عصری را پذیرفت که تحت عنوان پست-پست مدرنیسم در جریان است (ترنر، ۱۳۸۴: ۲۶؛ فیروزی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۳).

۵- به صورتی که جایگاه تعدیل کننده ای نیز برای ترکیب خرد نخبگانی و خرد جمعی، در زمینه تعیین اهداف، هنجارها و پیوند های مرتبط با آنها، حل مسائل با ظرفیت های محلی و همکاری عمومی را در شبکه اجتماعی متناظر با آنها در نظر گرفته است (بر اساس: Padovani & Guentner، ۲۰۰۷: ۱۲).

۶- در تفکر همه جانبه گرایی در توسعه پایدار، موانع توسعه فقط فیزیکی و اقتصادی نیستند، بلکه در همه شرایط و به خصوص در مواردی که مشکلات همه گیری همچون رکورد، تورم، گرانی، بیکاری، فساد، فاصله طبقاتی، بیماری های همه گیر و قرنطینه و... پیش می آید، نیاز به سرمایه اجتماعی در همه جنبه های حیات بشری حس میشود (صیدایی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۹۰). در معماری و شهرسازی، تجربه خالی شدن فضاهای شهری از حضور مردمی در مدرنیسم یا معضلات ناشی از زیست شبانه و افزایش حضور در اماکن شهری که باعث کاهش حضور در منزل و کاهش مرادوات عمیق و خانوادگی و در نتیجه تغییر در شیوه طراحی فضای مسکونی با کاهش تعریف فضاهای مهمان پذیر شد میتوان اشاره کرد. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی نقشی مکمل و رابطه ای تعاملی با سرمایه های طبیعی و انسانی در فرایند توسعه دارد. یعنی سطح

توسعه اقتصادی- اجتماعی يك جامعه به سطح سرمایه اجتماعی آن ارتباط مستقیم دارد. در حال حاضر بسیاری از تجربیات و نظریات، جایگاه سرمایه اجتماعی را بسیار بالاتر از سرمایه های فیزیکی و انسانی در فعالیت های توسعه ای میداند (خمر و همکاران، ۱۳۹۰).

۷- متفکرانی که رابطه بین حیات اجتماعی (جمعی) و دموکراسی را بررسی می کردند تا قرن نوزدهم به طور منظم از مفاهیم مشابه استفاده می کردند و از آثار نویسندگان قبلی مانند جیمز مدیسون (مقالات فدرالیستی، The Federalist، ۲۰۰۸) و الکسیس دو توکویل (دموکراسی در آمریکا، de Tocqueville، ۲۰۰۰) برای ادغام و ارتباط مفاهیم انسجام اجتماعی با سنت پلورالیستی (تکثرگرایی سیاسی (به انگلیسی: Pluralism) نوعی نگرش فلسفی و سیاسی بیانگر تنوع در افکار و پذیرش نظرات متعدد) استفاده می کردند. در علوم سیاسی، به نظر میرسد که جان دیویی (Dewey، ۱۹۰۷) اولین استفاده مستقیم از سرمایه اجتماعی را در کتاب مدرسه و جامعه در سال ۱۸۹۹ (Dewey، ۲۰۱۵) انجام داده باشد، اگرچه او تعریفی ارائه نکرد.

#### 8- Aristotle (384–322 BC)

#### 9- Thomas Aquinas (1225 – 1274)

#### 10- Edmund Burke (1729 – 1797)

۱۱- اصطلاح (Homo economicus) یا انسان اقتصادی، تصور انسان به عنوان عواملی است که به طور پیوسته، منطقی و محدود به منافع شخصی خود هستند، و اهداف ذهنی تعریف شده خود را به نحو مطلوب دنبال می کنند. در حقیقت این یک بازی با کلمات در مورد انسان خردمند است که در برخی از نظریه های اقتصادی و در آموزش استفاده می شود (Zak، ۲۰۱۰: ۱۵۸).

۱۲- او سرمایه اجتماعی را به این صورت تعریف می کند: «من به املاک و مستغلات، یا به اموال شخصی یا به پول نقد اشاره نمی کنم، بلکه به آن چیزی در زندگی اشاره می کنم که باعث می شود این مواد ملموس در زندگی روزمره مردم بیشترین اهمیت را داشته باشند، یعنی حسن نیت، معاشرت، همدردی متقابل و اجتماعی. آمیزش میان گروهی از افراد و خانواده هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می دهند... اگر ممکن است با همسایه اش و آنها با همسایگان دیگر ارتباط برقرار کند، سرمایه اجتماعی انباشته می شود که ممکن است بلافاصله نیازهای اجتماعی او را برآورده کند و ممکن است دارای پتانسیل اجتماعی کافی برای بهبود قابل توجه شرایط زندگی در کل جامعه باشد. جامعه به عنوان یک کل از همکاری همه بخش های خود سود می برد، در حالی که فرد در انجمن های خود مزایای کمک، همدردی و همراهی همسایگان خود را خواهد یافت.» (Hanifan، ۱۹۱۶: ۱۳۰-۱۳۱).

۱۳- برخی این مفهوم را در مقابل ایثار و دگرخواهی تعبیر می کنند.

۱۴- (Jacob L. Moreno) شروع به ثبت، تجزیه و تحلیل سیستماتیک «تعامل اجتماعی» در گروه های کوچک، به ویژه کلاس درس و گروه های کاری کرد.

#### 15- Ferdinand Tönnies (1855 – 1936)

#### 16- David Émile Durkheim (1858 – 1917)

#### 17- Georg Simmel (1858 – 1918)

#### 18- Maximilian Karl Emil Weber (1864 – 1920)

۱۹- منظور از بیگانگی، احساس ناتوانی در مشارکت اجتماعی، پوچی، بی معیاری و جدا انگاری خود از محیط جمعی است  
۲۰- در حقیقت، در او اواخر دهه ۱۸۹۰م، امیل دورکیم و فردیناند تونیسایده شبکه های اجتماعی را در نظریه ها و تحقیقات خود در مورد گروه های اجتماعی پیش بینی کردند. تونیس استدلال کرد که گروه های اجتماعی می توانند به عنوان پیوندهای اجتماعی شخصی و مستقیم وجود داشته باشند که یا افراد دارای ارزش ها و باورهای مشترک یا پیوندهای اجتماعی غیرشخصی، رسمی و ابزاری را به هم پیوند می دهند (Tönnies، ۱۸۸۷). دورکیم توضیحی غیرفردگرایانه از حقایق اجتماعی ارائه کرد و استدلال کرد که پدیده های اجتماعی زمانی به وجود می آیند که افراد در حال تعامل، واقعیتی را تشکیل می دهند که

دیگر نمی‌توان آن را برحسب ویژگی‌های بازیگران فردی به حساب آورد (Durkheim, ۱۸۹۳).

۲۱- مثلا، در حین توسعه نظریه اجتماع کلان توسط Bell (۱۹۶۲)، و Nisbet (۱۹۶۹) و Stein (۱۹۶۰) و Whyte (۱۹۵۶)، مضامین پیشنهادهای مشابه با بنیانگذاران مطالعه پیوند های اجتماعی یعنی وبر و نیتس، با تاکید بدینانه تر بر توسعه جامعه، ارائه شد. به قول Stein (۱۹۶۰:۱): "بهای حفظ جامعه ای که تمایز فرهنگی و آزمایش راتشویق می‌کند، بدون شک پذیرش مقدار معینی از بی نظمی در سطح فردی و اجتماعی است".

۲۲- او در این صفحه از کتاب می‌نویسند "اگر قرار است خودگردانی در محله کار کند، زیربنای هر ناپایداری جمعیتی باید تداوم حضور افرادی باشد که شبکه های محله ای را ایجاد کرده اند. این شبکه ها سرمایه اجتماعی بی بدیل یک شهر هستند. هرگاه سرمایه از بین برود، به هر دلیلی، فواید حاصل از آن ناپدید می‌شود، تا زمانی که سرمایه جدید به آرامی و به طور اتفاقی انباشته نشود، هرگز باز نمی‌گردد".

۲۳- جامعه شناس پیر بوردیو در طرح کلی نظریه عمل خود از این اصطلاح استفاده کرد (Bourdieu, ۱۹۷۲)، و چند سال بعد این اصطلاح را در مقایسه با سرمایه فرهنگی، اقتصادی، اداری، فیزیکی، سیاسی، اجتماعی و نمادین بیان مقایسه ای کرد. سال ها بعد جامعه شناسانی چون Coleman (۱۹۸۸)، و Wellman & Wortley (۱۹۹۰)، تعریف گلن لوری (Loury, ۱۹۷۷) را، احتمالا بواسطه نبود و ناتوانی در دست یابی به تعریفی ساختار بخش، صرفا برای ادامه روند توسعه و عمومیت بخشیدن به این مفهوم پذیرفتند.

۲۴- مثلا میتوان گفت که این مفهوم به عنوان محور برنامه تحقیقاتی بانک جهانی و موضوع چندین کتاب جریان اصلی، از جمله بولینگ تنهای رابرت پاتنام (Putnam, ۲۰۰۰)، و با هم بهتر (Putnam, Feldstein & Cohen, ۲۰۰۴)، قرار گرفت.

۲۵- مثلا برای تبیین عملکرد برتر مدیریتی (Moran, ۲۰۰۵)، رشد شرکت های کارآفرین (Stam; et al, ۲۰۱۴)

۲۶- مثلا جنبش های مردمی برای احقاق حقوق یا اعلام نارضایتی از سیاست های حکومت ها غالبا با توجیه قدرت سرمایه های اجتماعی برای تاثیر گذاری در امر قانونی، سرکوب میشدند (رئیس دانا، ۱۳۹۳: ۸)

۲۷- همچنین در زمینه کارکرد آن، بسیاری از جنبش های مدنی معاصر، به دیدگاه نبود یا ضعف سرمایه اجتماعی، مورد نقد قرار میگرفتند. در حالیکه عوامل متعدد دیگری موجب تضاد منافع و عدم شکل گیری لایه های سرمایه اجتماعی میشدند و صرفا نظریه سرمایه اجتماعی را برای پاسخگویی به کار میگرفتند (رئیس دانا، ۱۳۹۳: ۱۰). در نتیجه استفاده از بسترهای این چنینی برای توان سنجی این نظریه، امری غیر علمی بوده است. ولی کارکردهای مثبت آن نیز از سوی بسیاری از مطالعات مورد توجه قرار گرفته است.

۲۸- مهندسی اجتماعی (Social Engineering) رشته ای در علوم اجتماعی، که روانشناسان اجتماعی از روش های علمی برای درک و تحلیل سیستم اجتماعی در جهت تحت تاثیر قرار دادن نگرش ها و رفتار اجتماعی در مقیاس بزرگ توسط دولت ها، رسانه ها یا گروه های خصوصی برای ایجاد ویژگی های خاص در سوژه های انسانی جامعه، برای دستیابی به نتایج مطلوب تلاش می‌کند.

۲۹- در این باره نظریه پردازانی همچون بیکر معتقدند که "سرمایه اجتماعی، منبعی که بازیگران از ساختارهای اجتماعی خاص استخراج می‌کنند و سپس برای پیگیری علایق خود از آن استفاده می‌کنند؛ این منبع با تغییر در روابط بین بازیگران ایجاد می‌شود" (Baker, ۱۹۹۰: ۶۱۹).

۳۰- زیرا باعث افزایش توجه به بستر اجتماعی، خواست، دیدگاه و تفکر مخاطب انسانی در معماری و شهرسازی میشود، و از جهتی دیگر موجب گسترش و تعمیق دیدگاه های مطالعات اجتماعی در این حوزه میگردد.

۳۱- در همین دوران پست مدرنیستی، هستند افرادی که برخلاف کسانی که بر منافع فردی ناشی از شبکه روابط اجتماعی و پیوندهایی که بازیگران فردی در آن قرار دارند تمرکز می‌کنند، سرمایه اجتماعی را به افزایش دسترسی شخصی به اطلاعات و مجموعه مهارت ها و افزایش قدرت عملکردی ناشی از آن نسبت می‌دهند (Uzzi & Dunlap, ۲۰۰۶). بر اساس این دیدگاه، افراد می‌توانند از سرمایه اجتماعی برای پیشبرد چشم اندازهای شغلی خود استفاده کنند نه برای هدف تعالی مستقیم نهادهای اجتماعی. در این دوران مفهوم سرمایه اجتماعی، رویکردی فردگرایانه تری دارد. میتوان از دیدگاه لین در زمینه اقتصاد سرمایه اجتماعی، برداشتی مفهومی کرد بر این اساس که نفع و بازگشت مستقیم کنشگران اجتماعی، رابطه

مستقیمی با میزان مشارکت و تداوم روابط، شبکه و ارزش های جمعی در سرمایه اجتماعی دارد (Lin, 2001).  
۳۲- تعدادی از محققان در مورد عدم تعریف دقیق سرمایه اجتماعی نگرانی هایی را مطرح کردند. به عنوان مثال، پورتس، خاطرنشان می کند که تکرار بهره گیری از سرمایه اجتماعی در رشته ها و زمینه های مختلف و برای توضیح پدیده های متعدد از جمله در رسانه های جریان اصلی، که این فرایند به "نقطه ای نزدیک می شود که سرمایه اجتماعی برای بسیاری از رویدادها و در بسیاری از زمینه های مختلف به کار می رود به گونه ای هر معنای متمایزی برای آن غیر ممکن خواهد شد." (Portes, 2000).

۳۳- مثلاً در گزارش سازمان همکاری های اقتصادی و توسعه به نقش سرمایه اجتماعی در کنار سایر اقدامات در زمینه افزایش سلامت رفتاری و روانی جامعه، از طریق افزایش پیوندهای اجتماعی مبتنی بر اعتماد و اهداف والای انسانی اشاره شده است (OECD, 2001). در گزارش دیگری از ۳۹ کشور در حال توسعه و توسعه یافته رابطه مستقیمی بین ارزش های اجتماعی مبتنی بر هنجارهای مثبت اجتماعی دیده شده است (Ledeman et al, 1999).

۳۴- مشارکت (participation)، تبادل (Reciprocity)، اعتماد (Trust)، هنجار جمعی (Social Norms)، اشتراک و نفع جمعی (Commons)، کنشگرایی (Proactivity) و ... (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۸).

۳۵- مطابق دیدگاه های افرادی همچون بوردیو و کلمن (Khanh, 2011: 11)

۳۶- مبتنی بر نقش کار گروهی و همکاری در کسب اعتماد، سازش و دستیابی به اهداف مشترک

۳۷- در این بین نظریه پردازانی همچون (North, 1990) نیز هستند که دو سطح خرد و کلان را برای ماهیت و سنجش سرمایه اجتماعی در نظر میگیرند.

۳۸- چیزهایی که به تنهایی قادر به کسب آن نیستند

۳۹- پوتنام خود اینگونه به تعریف هنجارهای همیاری میپردازد: "من اکنون این کار را برای شما انجام میدهم بیآنکه چیزی فوراً در مقابل انتظار داشته باشم، و شاید حتی بیآنکه شما را بشناسم، با این اطمینان که، در طول راه، شما یا دیگری لطف مرا پاسخ خواهید داد" (Putnam, 2000: 45)

۴۰- مبتنی بر توجه آگاهانه و به کارگیری خردمندانه تاریخ و تحولات اجتماعی، به عنوان منابعی از تجربه، شیوه تفکر و خردورزی

۴۱- در حقیقت واژه سرمایه اجتماعی دربرگیرنده ارزش های مثبت میان افراد گروه یا جامعه، همچون اعتماد، همکاری و همیاری است که نظام هدفمندی را برای دستیابی به اهدافی فرافردی شکل می دهد.

۴۲- انسان معاصر به مرور دریافته که روابط متقابل جمعی می تواند حتی سبب تأمین بهتر نیازها و اهداف فردی نیز شود؛

۴۳- خردورزی و درک، شناخت، سنجش و ارزش گذاری پدیده های زندگی فردی و جمعی

## منابع

احمدی، ی.، و نمکی، آ. (۱۳۹۱). سرمایه اجتماعی و گونه دموکراتیک فرهنگ سیاسی. علوم اجتماعی، ۱۹ (۵۹)، ۲۵۰-۳۰۶.  
<https://doi.org/10.22054/QJSS.2013.6887>

اردلان، م.، قنبری، س.، بهشتی راد، ر.، و نویدی، پ. (۱۳۹۴). تأثیر سرمایه اجتماعی و مسئولیت پذیری اجتماعی بر تعهد سازمانی. مطالعات اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی، ۵ (۱۰)، ۱۰۹-۱۳۲.

اکبری، م.، بوستان احمدی، و.، موسوی، س. ج.، و حاجی پور، ن. (۱۳۹۷). ارزیابی وضعیت زیست پذیری مناطق کلان شهر شیراز از منظر شهروندان. برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۰ (۳۷)، ۱۲۴-۱۵۴. <https://doi.org/10.22054/QJSD/10.20.54>

پاک سرشت، س. (۱۳۹۳). ملاحظات و راهبردهای ارتقای سرمایه اجتماعی. راهبرد فرهنگ، ۲۵ (۲۵)، ۷۱-۱۰۴.

پریزادی، ط.، قادرمرزی، ح.، و پارسا، پ. (۱۳۹۵). تحلیل پایداری شهر بروجرد در مقایسه با نقاط شهری کشور. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۶ (۴۱)، ۷-۳۰

پورموسوی، س.، عباسی کسبی، د.، و واحدی، ح. (۱۳۹۲). تحلیل و ارزیابی مؤلفه های سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در امنیت

- اجتماعی شهر (مطالعه موردی: منطقه ۲۱ شهر تهران). آمایش جغرافیایی فضا، ۳(۱۰)، ۱۳۹-۱۵۶.
- پیران، پ. (الف، ۱۳۸۵). بررسی مسایل اجتماعی ایران. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- پیران، پ. (ب، ۱۳۸۵). کارپایه مفهومی و مفهوم سازی سرمایه اجتماعی با تأکید بر شرایط ایران. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲۳(۲)، ۹-۴۴.
- توانا، م.، نوریان، ف.، و صوفی نیستانی، م. (۱۳۹۵). شناسایی ابعاد و شاخص های سرمایه اجتماعی در بافت های تاریخی و فرسوده شهر (نمونه مورد مطالعه: محله سیروس). هفت شهر، ۴(۵۳-۵۴)، ۱۰۵-۱۱۶.
- جوان پور، م.، گرجی دوز، س.، و سبحانی، ع. (۱۳۹۶). تحلیلی بر سرمایه اجتماعی در سازمان. مطالعات مدیریت و حسابداری، ۳(۴)، ۱۰۸-۱۲۵.
- جیکوبز، ج. (۱۳۸۶). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا (حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، مترجمان). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حیدرآبادی، ا. (۱۴۰۰). نوسازی شهری؛ بررسی نقش سرمایه اجتماعی فرهنگی در مشارکت مردم در بازسازی بافت فرسوده شهری (مطالعه موردی شهرهای گنبد و گرگان). اقتصاد و برنامه ریزی شهری، ۲(۳)، ۲۱۱-۲۲۳. <https://doi.org/10.22034/2021.02.03.08>
- حیدری، د. (۱۳۸۴). مروری بر ادبیات موضوع سرمایه اجتماعی. مجله رشد علوم اجتماعی، ۲(۲)، ۱۷-۲۶.
- خسروی، پ.، چوبین، م.، و حاجی اسفندیاری، ع. (۱۳۹۸). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با سلامت اجتماعی و سلامت سازمانی کارکنان شاغل در یک بیمارستان نظامی. طب دریا، ۱(۲)، ۱۱۰-۱۱۷. <https://doi.org/10.30491/1.2.110>
- خوش فر، غ.، بارگاهی، ر.، و کرمی، ش. (۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی و پایداری شهری (مورد مطالعه: شهر گرگان). مطالعات شهری، ۲(۸)، ۳۱-۴۶.
- دریندی، ع.، امین بیدختی، ع.، دریندی، خ.، و دریندی، ح. (۱۴۰۰). بررسی نقش مدیریت دانش و سرمایه اجتماعی بر جذب منابع مالی در شهرداری ها. هشتمین کنفرانس بین المللی حسابداری، مدیریت و نوآوری در کسب و کار. تهران: دهقان، ج.، و مهدی سراجیان، م. (۱۳۹۶). رابطه سرمایه اجتماعی خانوادگی و مشارکت والدین در امور مدرسه با موفقیت تحصیلی دانش آموزان. خانواده و پژوهش، ۱۴(۳)، ۷-۲۸.
- رکن الدین افتخاری، ع.، محمودی، س.، غفاری، غ.، و پورطاهری، م. (۱۳۹۴). تبیین الگوی فضایی سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار روستایی (مورد: روستاهای استان خراسان رضوی). اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۴(۱)، ۸۷-۱۰۷.
- روشه، گ. - م. (۱۳۹۱). جامعه شناسی تالکوت پارسونز (عبدالحسین نیک گهر، مترجم). تهران: نشر نی.
- رهبر، ع.، و حیدری، ف. (۱۳۹۰). تاثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقا سیاست گذاری. مطالعات روابط بین الملل (پژوهشنامه روابط بین الملل)، ۴(۱۴)، ۲۱۹-۲۵۳.
- رئیس دانا، ف. (۱۳۹۳). نقد مفهومی سرمایه اجتماعی. رفاه اجتماعی، ۱۴(۵۵)، ۴۴-۷۱.
- زین آبادی، م. (۱۳۸۷). بررسی وضعیت اعتماد در جامعه ایران و راه های بازسازی آن. پژوهشنامه پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۶(۱)، ۳۳-۶۶.
- سرگزی، ز.، و رهنورد آهن، ف. (۱۴۰۰). تاثیر سرمایه اجتماعی، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، و جهانی شدن بر حاکمیت خوب شهری در پرتو فرهنگ مشارکت و تمایل مقامات محلی. فرایند مدیریت و توسعه، ۳۴(۱)، ۱-۲۶.
- سلاورزی زاده، م.، شیخی، ح.، و شکاری، ز. (۱۳۹۷). تحلیل و ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محله ای (مطالعه موردی: شهر ایلام). برنامه ریزی توسعه کالبدی، ۱۵(۱)، ۱۳۳-۱۳۶. <https://doi.org/10.30473/psp.2018.4835>
- سوری، ع. (۱۳۹۳). سرمایه اجتماعی و رشد در ایران. پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، ۲۲(۶۹)، ۴۹-۶۴.
- شادالوئی، ف. (۱۴۰۰). نقش امنیت اجتماعی در ارتقاء مؤلفه سرمایه های اجتماعی با توجه به کیفیت مدیریت شهری. مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه، ۱۶(۱)، ۵۵-۶۴.
- شریفیان ثانی، م.، و ملکی سعیدآبادی، ا. (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی به مثابه یک سیستم پیچیده. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۲۳(۲)، ۴۵-۶۵.

- شریفیان ثانی، م. (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری. رفاه اجتماعی، ۱۸(۲)، ۱۸-۵.
- شعبانی، ا.، نخلی، س.، و شیخانی، م. (۱۳۹۲). اثر سرمایه اجتماعی بر توسعه انسانی: مطالعه کاربردی مناطق ایران. برنامه ریزی و بودجه، ۱۸(۲)، ۱۲۷-۱۶۱.
- صفرعلی زاده، ا.، اکبری، م.، بوستان احمدی، و.، و موسوی، س. (۱۴۰۱). بررسی شاخص های سرمایه اجتماعی و ارتباط آن با توسعه پایدار شهری. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۲(۶۶)، ۱۰۵-۱۲۳.
- صیدایی، ص.، احمدی شاپورآبادی، م.، ع.، و معین آبادی، ح. (۱۳۸۸). دیباچه ای بر سرمایه اجتماعی و رابطه آن با مؤلفه های توسعه اجتماعی در ایران. مجله راهبرد یاس، ۱۹(۱۹)، ۱۸۸-۲۲۵.
- علی اکبری، ا.، و اکبری، م. (۱۳۹۶). مدل سازی ساختاری تفسیری عوامل مؤثر بر زیست پذیری کلانشهر تهران. برنامه ریزی و آمایش فضا، ۲۱(۱)، ۱-۳۱.
- غفاری، غ. (۱۳۸۳). اعتماد اجتماعی در ایران. تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- فاضلی کبریا، ح.، شفقت، ا.، بهمنی، ا.، و کریمی، م. (۱۴۰۰). تأثیر سرمایه اجتماعی بر تاب آوری با تأکید بر نقش میانجی رفتار شهروندی سازمانی در بحران ها. مدیریت بحران، ۱۹(۱۹)، ۷۳-۸۱.
- فلاحی، ف.، و مرادی، ر. (۱۴۰۰). تحلیل نقش مؤلفه های کیفی طراحی شهری بر میزان سرمایه اجتماعی در محلات فرسوده (نمونه موردی: محله مهدی آباد قصرالدشت شهر شیراز). پنجمین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و مدیریت شهری. سازمان بین المللی مطالعات دانشگاهی.
- فوکویاما، ف. (۱۳۷۹). پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن (غ. توسلی، مترجم). تهران: انتشارات جامعه ایرانیان.
- فیروزآبادی، س.، و ایمانی جاجرمی، ح. (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی-اجتماعی در کلان شهر تهران. رفاه اجتماعی، ۶(۲۳)، ۱۹۷-۲۲۴.
- قلعه نویی، م.، و تدین، ب. (۱۳۹۴). سنجش میزان بهره مندی از قابلیت های رنگ در راستای بهبود کیفیت خیابان های شهری؛ نمونه موردی: خیابان سپه اصفهان. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۸(۱۵)، ۲۴۵-۲۶۰.
- کاکاوند، ا.، آهنی، س.، زارعی، ف.، و هاشم پور، ر. (۱۳۹۴). ارزیابی تطبیقی جایگاه سرمایه اجتماعی در ساختار محلات شهری با استفاده از تکنیک AHP. آمایش محیط، ۳۶(۳۶)، ۲۵-۴۶.
- کاووسی، ا.، و کیاسی، ح. (۱۳۸۸). بررسی نقش و سرمایه اجتماعی در توسعه کارآفرینی. پژوهشنامه مدیریت و سرمایه اجتماعی، ۴۰(۴۰)، ۴۹-۷۷.
- کلمن، ج. (۱۳۹۰). بنیادهای نظری اجتماعی (م. صبوری، مترجم). تهران: نشر نی.
- کوزه گر کالجی، ل.، اسکندریور، م.، و درزاده مهر، ع. (۱۳۹۸). تحلیلی بر رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی شهری (مورد پژوهی: محله هفت چنار تهران). جغرافیا و مطالعات محیطی، ۸(۲۹)، ۲۱-۳۴.
- گروت، ل.، و وانگ، د. (۱۳۹۰). روش های تحقیق در معماری (ع. عینی فر، مترجم). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لنگ، ج. (۱۳۹۵). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط (ع. عینی فر، مترجم). چاپ هشتم. موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- محسنی تبریزی، ع.، و آقامحسینی، م. (۱۳۸۹). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری (مورد پژوهی: شهر محلات). مدیریت شهری، ۲۶(۲۶)، ۱۴۷-۱۶۲.
- موسوی، م. (۱۳۸۵). مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه های سرمایه اجتماعی. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲۳(۲۳)، ۶۷-۹۲.
- مهریان راد، ا.، و فضلی، ص. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در توسعه مدیریت دانش. پژوهشنامه مالیات، ۱۲(۶)، ۲۹۱-۳۲۱.
- نادمی سندیانی، م. (۱۴۰۰). نقش مدیریت شهری در ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی با تأکید بر سرمایه اجتماعی. نهمین کنفرانس بین المللی مکانیک، ساخت، صنایع و مهندسی عمران. تهران: شرکت همایش آروین البرز. نوابخش، م. (۱۳۹۲). ضرورت احیاء سرمایه اجتماعی در توسعه فضاهای شهری. فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران،

هنرور، م.، پارسیان خمیری، ر.، و طراوت، م. (۱۳۹۴). ارزیابی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در شهر ایرانی از دریچه متون کهن ادبیات فارسی. باغ نظر، ۱۲(۳۳)، ۴۱-۵۸.

Bain, K. and Hicks, N. (1998), Building social capital and reaching out to excluded groups: The challenge of partnerships, Paper presented at CELAM meeting on the struggle against poverty towards the turn of the Millenium, Washington D.C.

Baker, W,E. (1990). Market Networks and Corporate Behavior. *American Journal of Sociology* 96(3).

Bell, Daniel. 1962. "America as a Mass Society." In *The End of Ideology*, edited by D. Bell. New York: Collier Books

Berger-Schmitt, R. (2002). Considering Social Cohesion in Quality of Life Assessments: Concept and Measurement. *Social Indicators Research*, 58(1/3), 403–428. <http://www.jstor.org/stable/27527016>

Beumer, C (2010), Social Cohesion in a Sustainable Urban Neighbourhood, Sustainable Urban Neighbourhood, SUN Action 6, Theory Working Paper. [www.SUN-Euregio.eu](http://www.SUN-Euregio.eu)

Bhuiyan, Sh., Evers, H.(2005), Social Capital and Sustainable Development: Theories and Concepts. Bonn, Department of Political and Cultural Change- University of Bonn

Bollier, D. (2001) The Cornucopia of the Commons. *yes! magazine*, <http://www.yesmagazine.org/issues/reclaiming-the-commons/the-cornucopia-of-the-commons>

Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M., & Ercolani, A. P. (1999). Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 331–352.

Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. London: UK sage.

Bourdieu, P. (2018). *Esquisse d'une théorie de la pratique: Précédé de trois études d'ethnologie Kabyle*. Le Seuil.

Bourdieu, Pierre. (1972) *Outline of a Theory of Practice*

Bowles, S.; Gintis, S. (2002). "Social Capital and Community Governance". *The Economic Journal*. 112 (483): 419–436. CiteSeerX 10.1.1.508.4110. doi:10.1111/1468-0297.00077. S2CID 12530827.

Brehm, J., & Rahn, W. (1997). Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science*, 41(3), 999–1023. <https://doi.org/10.2307/2111684>

Brenda Murphy, 2007. "Locating social capital in resilient community-level emergency management," *Natural Hazards: Journal of the International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards*, Springer; International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards, vol. 41(2), pages 297-315,

Bullen, P., and Onyx, J. (1998), *Measuring social capital in five communities in NSW*, Sydney: University of Technology and Management Alternatives.

Carrington, Peter J.; Scott, John (2011). "Introduction". *The Sage Handbook of Social Network Analysis*. Sage. p. 1. ISBN 978-1-84787-395-8.

Chawla, L. (1992). Childhood place attachments. In I. Altman & S. Low (Eds.), *Place attachment*. New York: Plenum Press

Chiras, D. & Wann, D. (2003). *Superbia!*. Gabriola Island: New Society Publishers.

COE. (2008). *Towards an Active, Fair and Socially Cohesive Europe*. Report of high level task force on social cohesion. Strasbourg: Council of Europe.

Coleman, James (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*. 94: 95–120. CiteSeerX 10.1.1.208.1462. doi:10.1086/228943

Cox, E.(1997), Building social capital, *Health Promotion Matter*, Vol.4,1-4.

de Tocqueville. A. (2000). *Democracy in America*, trans. and eds, Harvey C. Mansfield and Delba Winthrop, University of Chicago Press.

DEWEY, J. (1907). *THE SCHOOL AND SOCIETY*. NEW OYORKO: THE UNIYERSITYOF CHICAGO PRESS.

- Dewey, J. (2015). *The School and Society: Being Three Lectures*. Sagwan Press
- DFID (1999). DFID sustainable livelihoods guidance sheets. [www.enonline.net/dfidsustainableliving](http://www.enonline.net/dfidsustainableliving)
- Durkheim, E. (1893). *De la division du travail social: étude sur l'organisation des sociétés supérieures*, Paris: F. Alcan. (Translated, 1964, by Lewis A. Coser as *The Division of Labor in Society*, New York: Free Press.)
- European Commission(2000), *Conceptual framework and structure of European system of social indicators*, Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology (ZUMA)
- Feldman, T.R., and Assaf, S.(1999), *Social capital: conceptual frameworks and emprical evidence*, The World Bank, Social Capital initiative, working paper, No.5
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). *Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood*. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
- Fried, M. (1963). *Grieving for a lost home*. In L. J. Duhl. *The Urban Condition: People and Policy in the Metropolis*. New York: Simon and Schuster.
- Fukuyama, F. (1995), *social capital and the global economy*, *Foreign Affairs*, 74(5), 89-103.
- Fukuyama, F. (1997), *The end of the order*, The Social Market Foundation.
- Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th ed.). Cambridge: Polity Press.
- Gootaert, c. (1998), *social capital: the missing link?*, social capital- inititive working paperno5, the world bank, Washington
- Halpern, D (2005) *Social Capital* Cambridge: Polity Press.
- Hanifan, L. J. 1916. "The rural school community center." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67:130-38.
- Hanifan, L. J. 1920. *The Community Center*. Boston: Silver Burdett.
- Haselton, M. G., Mortezaie, M., Pillsworth, E. G., Bleske-Rechek, A., & Frederick, D. A. (2007). *Ovulatory shifts in human female ornamentation: near ovulation, women dress to impress*. *Hormones and behavior*, 51(1), 40-45. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2006.07.007>
- Hazelton, V. and Kenan, W. (2000). "Social Capital: Reconceptualizing the Line". *Corporate Communication: An International Journal* Bottom, 2(5), 81-87.
- Hidalgo, M. C., Hernandez, B. (2001) *Place attachment: conceptual and empirical questions*. *Journal of Environ Psychol*, (21): 273-281.
- Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2006). *A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: attachment*
- Kennedy, H. M. (1988). *THE 1986 HABITAT AMENDMENTS TO THE MAGNUSON ACT: A NEW PROCEDURAL REGIME FOR ACTIVITIES AFFECTING FISHERIES HABITAT*. *Environmental Law*, 18(2), 339-364. <http://www.jstor.org/stable/43265840>
- Khanh, H. L. P. (2011) *The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue province*. Vietnam, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural sciences, Master Thesis No 56.
- Ledeman, D., Loyza, N., and Menendez, A. M. (1999), *Violent crime: Does social capital matter?* Presented at the 1999 Annual Meeting of the Latin America, Econometric Society, Cancun, Mexico
- Lewicka, M. (2010). *What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment*. *Journal of Environmental Psychology*, (30) 35-51.
- Li, Y., Pickles, A. & Mike Savage. (2003) *Social Capital and Social Trust in Berlin*. *European Sociological Review*, 21 (2):109-123
- Lin, N. (2001). *Social Capital*. Cambridge: Cambridge University Press .
- Loury, Glenn. (1977). "A Dynamic Theory of Racial Income Differences." Ch. 8 in *Women, Minorities, and Employment Discrimination*, edited by P. A. Wallace and A. Le Mund. Lexington, MA: Lexington Books.
- Low, S. & Altman, L. (1992). *Place attachment: A conceptual inquiry*. In I. Altman & S. Low (Eds.), *Place attachment*. New York: Plenum Press.
- Lynch, J. W., & Kaplan, G. A. (1997). *Understanding How Inequality in the Distribution of Income Affects*

- Health. *Journal of Health Psychology*, 2(3), 297–314. <https://doi.org/10.1177/135910539700200303>
- Moran, Peter (2005). "Structural vs. Relational embeddedness: Social capital and managerial performance". *Strategic Management Journal*. 26 (12): 1129–1151. doi:10.1002/smj.486
- Nahapiet, J.; Ghoshal, S. (1998). "Social capital, intellectual capital and the organizational advantage". *Academy of Management Review*. 23 (2): 242–266. doi:10.5465/amr.1998.533225
- Narayan, D., Pritchett, L. (1999) Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=604937>
- Newton, Kenneth (1997). "Social Capital and Democracy". *American Behavioral Scientist*. 40 (5): 575–586. doi:10.1177/0002764297040005004
- Nisbet, Robert A. 1969. *The Quest for Community*. New York: Oxford University Press
- North, D. 1990. *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press.
- OECD (2001), *The well-being of nations: The role of human and social capital*, OECD.
- Ognibene, A. (2010), *Social Capital in Power Networks: A Case Study of Affordable Housing Development in Winston-Salem, NC*, Urban Studies Program, Senior Seminar Papers December 23, 2010. <http://repository.upenn.edu/seniorseminar/14/>
- Osolen, R. and Lister, N. M. (2004), *Social Capital, Urban Sprawl, and Smart Growth: A preliminary investigation into sustainable communities in Canada*, August 2004. Community Research Connections, Discussion Paper Series, Number 3 [www.crcresearch.org](http://www.crcresearch.org).
- Padovani, L. and Guentner, S. (2007), *Towards a new listening culture? The involvement of inhabitants in urban management*. The URBACT Programme.
- Paxton, P. (1999), *A multiple indicator assessment: Is social capital declining in the United States?* *The American Journal of Sociology*, Chicago, Vol. 105 (1), 88–127
- Portes, A. (2000). "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology". In Eric L. Lesser (ed.). *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications*. Elsevier. p. 33. ISBN 978-0-7507-7222-8
- Putnam, R. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Putnam, R. D., Leonardi, R. and Nanetti, R. Y. (1994). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, R., D., Feldstein, L., Cohen, D., J. (2004). *Better Together: Restoring the American Community*. Simon & Schuster
- Robison, L.J.; Schmid, A.A.; Siles, M.E. (2002). "Is Social Capital Really Capital?". *Review of Social Economy*. 60: 1–21. CiteSeerX 10.1.1.195.8949. doi:10.1080/00346760110127074
- Rose, N (2000). "Community Citizenship and the Third Way". *American Behavioral Scientist*. 43 (9): 1395–1411. doi:10.1177/00027640021955955
- Rydin, Yvonne, Holman, Nancy. (2004). Re-evaluating the contribution of social capital in achieving sustainable development. *Local Environment*, 9, 2, 117–133.
- Sabatini, Fabio. )2005(. *Social Capital as Social Networks: a Net Framework for Measurement*, Working Paper No:83. Department of Public Economics, University of Rome La Sapienza.
- Sakata, S. (2002). [What is social capital? (Japanese)]. Tokyo: Japan International Cooperation Agency.
- Salisbury, R. H. (1969). An Exchange Theory of Interest Groups. *Midwest Journal of Political Science*, 13(1), 1–32. <https://doi.org/10.2307/2110212>
- Scott, John P. (2000). *Social Network Analysis: A Handbook* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Simmel, Georg (1908). *Soziologie*, Leipzig: Duncker & Humblot.
- Smith, Kyle M. (2011). *The Relationship between Residential Satisfaction, Sense of Community, Sense of Belonging and Sense of Place in a Western Australian Urban Planned Community*. Ph. D. Thesis in psychology. Australia: Edith Cowan University.
- Stam; et al. (2014). "Social capital of entrepreneurs and small firm performance: A meta-analysis of contextual and methodological moderators". *Journal of Business Venturing*. 29 (1): 152–173.

doi:10.1016/j.jbusvent.2013.01.002.

Stedman, R.C. (2003). Is it really just a social construction?: The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*, 16 (8): 671-685.

Stein, Maurice R. 1960. *The Eclipse of Community: an Interpretation of American Studies*. Princeton: Princeton University Press.

Szreter, S. (2000). Social capital, the economy and education in historical perspective. In S. Baron, J. Field, & T. Schuller (Eds.), *Social capital: Critical perspectives*. Oxford University Press, p. 56.

The Federalist (2008). *Encyclopedia of the American Constitution*. Retrieved December 30, 2021 from Encyclopedia.com: <https://www.encyclopedia.com/politics/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/federalist>

Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Leipzig: Fues's Verlag. (Translated, 1957 by Charles Price Loomis as *Community and Society*, East Lansing: Michigan State University Press.)

Tönnies, F. (1955) [1887]. *Community and Association*. London: Routledge and Kegan Paul

Twigger-Ross CL, Uzzell DL. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environ Psychol*, (16): 205-220.

Uzzi, B., Dunlap, Sh. (2006). How to build your network. *Harvard business review*. 83(12) 53-60.

Wall, Ellen, Gabriele Ferrazzi, & Frans Schryer. (1998), *Getting the Goods on Social Capital*, *Rural Sociology*, 63(2).

Weber, M. (1946) "The Protestant Sects and the Spirit of Capitalism". In Hans H. Gert and Mills C. Wright (eds) *From Max Weber*. New York: Oxford University Press

Wellman, Barry, and Scot Wortley. 1990. "Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support." *American Journal of Sociology* 96:558-88

Whyte, William H. 1956. *The Organization Man*. New York: Simon & Schuster.

Wilmott, P. 1986. *Social Networks, Informal Care and Public Policy*. London: Policy Studies Institute.

Wilson, P. A. (1997), *Building Social Capital: A Learning Agenda for the Twenty-First Century*, *Urban Studies*, Vol. 34, Nos 5-6, 745-760.

Winter, Lan. (2000), *Towards a Theorised Understanding of Family Life and Social Capital*, Working Paper No.21, April 2000 Australian Institute of Family Studies

Yokoyama, S. & Ishida, A. (2006). *Social capital and community development: a review from: Potential of social capital for community development*. Tokyo: Asian Productivity Organization.

Zak, Paul J. (2010). *Moral Markets: The Critical Role of Values in the Economy*. Princeton University Press

©Authors, Published by Ferdows-e-honar journal. This is an open-access paper distributed under the CC BY (license <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

